

Rooseveltův experiment

Od počátku světové krise tvrdím, že vznikla nepoměrem mezi výrobou a spotřebou, nakupením produkce, pro kterou nebylo upotřebení. V tomto smyslu psal jsem svoji první poněkud podrobnější diagnosu na podzim roku 1930 pro Hospodářskou ročenku „Českého slova“, a jestliže od té doby mohl jsem pro svoje tvrzení snést řadu nových a nových dokladů, především statistických o produkci a zásobách surovin a předmětů denní potřeby, jestliže bylo možno jíti do podrobností a zkoumati funkci kapitálu v krizi, zabývá se úlohou zlata a vzájemným vztahem cen k těžbě zlata, úvěrem a jeho rolí na počátku i v průběhu krise, tlakem politických poměrů na další vývoj kritických událostí, přece jen tato základní these o nepoměru produkce a spotřeby zůstala východiskem všech úvah a základem veškerých mých příspěvků k otázce řešení krise. Domnívám se, že vývoj od roku 1929 mně dává za pravdu. Dočkali jsme se měnových a úvěrových zásahů, kterých by nikdo jistě nebyl čekal, manipulace librou a dolarem je něco stejně nepředvídaného jako mimořádného, ale opět máme už zkušenosti z Anglie a nejnověji z Ameriky, že pouhou měnovou manipulací se tato krise řešit nedá. Leč to jsem opakoval již tolikrát i na těchto místech, že tím nemíním čtenáře znovu nudit.

Dekretovaný socialismus?

Když jsem před čtrnácti dny uvažoval o inflačních metodách Rooseveltových, napsal jsem zde, že „řešit krizi znamená řešit především nepoměr mezi produkcí a spotřebou, odstranit předimenzování výroby. Tím se dostáváme k zásadnímu problému světového hospodářství, k systému dnešního kapitalismu, který se nestará o spotřebitele, vyrábí neorganizovaně a není ničím jiným než anarchií. Zdá se, že to Roosevelt pochopil, protože jeho zásahy do zemědělské a průmyslové výroby jdou především směrem organizace. Může se mu vskutku podařit vyvléci Ameriku z krise, ale cesta inflace, kterou se zatím dal, je pouze jedním z řady prostředků, které musí být nasazeny zároveň.“ Nepojednal jsem podrobněji o oněch prostředcích, které má Roosevelt v ruce, ale jeho proklamaci k americkému lidu a událostmi na bursách staly se právě tyto prostředky dnes středem obecného zájmu také u nás. Náhle se zjišťuje, že demokratický president má nějak nápadně blízko k metodám socialismu, rozhodně blíže, než k proslavenému kapitalismu, bez kterého se dosud Amerika zdála nemyslitelná. Náhle je Roosevelt vyhlášován za nositele socialistické ideje — což je ovšem přehánění, protože k myšlence socialismu má americký president asi stejně daleko jako Mussolini (který dokonce byl socialistickým redaktorem), jehož korporativní stát nese řadu znaků, které by mohli socialisté všech směrů s klidem prohlásit za socialistické vymoženosti. Snad by tak učinili, kdyby to nebyl právě Mussolini, který je provedl. Neboť k státnímu socia-

lismu není jistě nikde blíže než právě v Itálii, a dnes snad také — ve Spojených státech. Je to poněkud groteskní situace, uvážíme-li zejména, že Hitlerův režim jeví podobné náběhy.

Při tom je ovšem třeba zacházeti opatrně s pojmem socialismus. Je takřka obecnou vírou, že hlavní zásluhou socialismu bude povýšení chudých a ponížení bohatých. I když spravedlivá distribuce národního důchodu je jednou z hlavních zásad socialismu, není jeho nezbytnou součástí nebo dokonce podstatou. Daleko spíše je to myšlenka organizace výroby s ohledem na konsumenta a národohospodářský celek. Klade-li se socialismus proti liberalismu, pak se tím zajisté míní především záměrnost, plánovitost proti anarchii *laissez faire*. Socialismus má zájem o stabilisaci, chce vyrábět pro konsumenta. Liberalismus se v podstatě o konsumenta nestará, nýbrž především vyrábí. Možná, že v tomto dravém nestarání se o nic jiného než o „dobře pochopený vlastní prospěch“ tkví příčina rychlého technického pokroku a překotného hospodářského vzestupu. Organizovaná výroba nikdy nepůjde takovými skoky jako výroba, snažící se za každou cenu předstihnout konkurenta. Jenomže myslím, že účelem výroby není, aby se producenti předháněli, nýbrž aby byl uspokojen konsument. Vyjádřeme to obrazně: jedu raději vlakem, který je sice pomalý, ale doveze mne bezpečně, kam chci, než bych letěl závodním aeroplánem, což je sice rychlejší, ale spojeno s risikem, že uvážnu, aniž bych se dostal dál, uvážnu-li se zdravými údy. Možná, že toto přirovnání už neodpovídá dnešnímu pokroku aviatiky, ale chci jím jen říci, že kapitalistický výrobní systém nás sice rázem postrčil o celé desítky let kupředu, aby pak náhle veškerý vývoj zarazil. Od roku 1920 do roku 1929 vykonalo lidstvo jistě obdivuhodný kus cesty kupředu. Ale kde jsme dnes, v roce 1933? Německý ústav pro zkoumání konjunktury zjistil, že světová produkce se pohybuje pod úrovní z roku 1913 — a při tom nenalézá odbytu. Jaká je tedy asi spotřeba ve srovnání s rokem 1913?

Záměrné hospodářství.

Mluvíme-li o socialismu, můžeme tento pojem — alespoň zde pro náš účel — nahradit pojmem záměrného hospodářství. Hospodářský plán je také takový socialistický výmysl, za který všichni, kdož se jím u nás zabývali (mám čest patřiti k časově prvním), dostávali po několik let při každé příležitosti vynadáno. Schovávám si projevy vynikajících osobností našeho hospodářského života a otisknu jednou tyto moderní metamorfosy, aby se poznalo, jak za čtyři roky mnozí obrátili o stoosmdesát stupňů. Dnes patří hospodářský plán k oficiálnímu programu, neboť pan ministerský předseda v několika svých projevech výslovně podtrhl jeho nezbytnost. A nyní přichází s velkým hospodářským plánem president Roosevelt.

Minule jsem zde vyslovil velmi vážné pochybnosti nad inflačním experimentem, kte-

rý podle teorií Warrenových Roosevelt dělá. Zhroucení, k němuž došlo na plodinových bursách ve čtvrtek dne 20. července, ukázalo nezdravé založení haussy, kterou mnozí pokládali i u nás za příznak konjunkturního obratu. Spekulace dosáhla, čeho chtěla, na zádech drobných zemědělců, kteří si činili ilusi o ceně pšenice kolem 120 cts, zatím co na světovém trhu se platí maximálně 70 cts za bušl. Psalo se u nás, že spekulace kříží Rooseveltovy plány. Možná; možná ovšem, že nikoliv. Především nelze tak docela zpřistit Roosevelta viny za to, že se kursy zhroutily. Jestliže někdo řekne, budeme dělat inflaci, jestliže to dokonce několikrát opakuje a činí-li vše možné, aby vskutku inflaci dělal, jako to činil právě president Roosevelt, který pro inflaci dolaru dal rozbít londýnskou konferenci, musí především počítat s tím, že si lidé řeknou, že konečně i na inflaci se dá vydělat. Ostatně, jak jinak se měly zvyšovat ceny? Řekl jsem zde minule, že inflace nerozřeší výrobní problém. A o ten jde v pšenici právě tak jako v kterékoli jiné surovině nebo v kterémkoli zemědělském produktu. Že je si toho Roosevelt dobře vědom, o tom svědčí jeho snaha o omezení osevu. Agrární zákony dávají mu možnost redukovat osevní plochu pšenice o 20—25%, při čemž kdo dobrovolně ponechá čtvrtinu svých rolí neobdělánu, dostane za průměr svého výnosu rozdíl mezi skutečnou tržovou cenou a cenou, která platila v letech 1909 až 1914 (tedy nikoli za boomu v roce 1926—29). U pšenice však jen za pět osmin sklizně, což se pokládá za tuzemský odbyt. Příplatky budou se hradit ze zvláštních přírážek, vybíraných u průmyslů, zpracujících zemědělské produkty, pokud jde o pšenici tedy u mlynářů. Stejný plán platí také pro bavlnu, kde příplatky budou platit prádelny. Jak známo, jednal Roosevelt prostřednictvím delegátů na londýnské konferenci také s producenty ostatních tří pšeničných zemí a dohodl 15% redukcii osevu. Nebudeme zde uvažovat zatím o tom, zda je tato mezinárodní redukce proveditelná. Víme, že Australie nemá k ní mnoho chuti. Ale zhroucení ceny pšenice ve čtvrtek dne 20. července jistě nepřišlo Rooseveltovi potud nevhod, že farmáři, jimž stoupají ceny, sotva by byli příliš ochotni redukovat osev plodiny, která náhle přináší také krásné výdělky. Dnes je to něco jiného. Sen o 120 cts za bušl je zatím pohřben, a bude také pohřben tak dlouho, dokud nebude redukován osev pšenice, dokud se bude produkovat více, než se zkonsumuje.

Průmyslová nadvýroba.

Jestliže redukce výroby pšenice a bavlny, jakožto dvou hlavních zemědělských produktů Spojených států, může přinést podstatné zlepšení hospodářské situace farmářů, je tu také velký americký průmysl, kde problém sanace je velmi podobný. Minule jsem ukázal, jak výhodnou posici má Roosevelt tím, že se nemusí starat o export a že může hledět zatím jen k domácímu trhu. Tento trh je na jedné straně přesycen výrobky a má nadto obrovskou rezervní kapacitu, která hrozí v okamžiku být i jen zdánlivé konjunktury vychrlit tolik produktů, že se opět musí zhroutit ceny, ledaže bychom nějakým zázrakem vyřadili z národního hospodářství zákon nabídky a poptávky. Automobilový průmysl Spojených států, který v roce 1932 vyrobil

sotva půldruhého milionu vozů v hodnotě 800 mil. dolarů, produkoval v roce 1929 5.4 mil. vozů v hodnotě 3600 mil. dolarů. Nikdo nemůže tomuto průmyslu zabránit, aby, bude-li se domnívat — třeba i mylně — že nastala jeho doba, nehodil na trh opětně pět milionů automobilů. Takových omylů zde přece bylo tolik, že konečně vedly k světovému hospodářskému zhroucení. Na druhé straně stojí ale konsument, jehož hlavní vlastností dnes je, že nekonsumuje. V Americe byla vymyšlena teorie o věčné prosperitě, zbudované na stále stoupajících důchodech. Ale ani Amerika nedělila výnos národní produkce tak, aby úměrně stoupal důchod širokých vrstev obyvatelstva, věnovaný přímo na nákup spotřebních statků, nýbrž investovala kapitál, čímž předimensovala výrobu investičních statků, dala vzniknouti převaze pevného kapitálu... populárně řečeno, nestrávila racionalisaci a prováděla ji právě tak jednostranně, jako všechny ostatní země světa.

Po této stránce je tedy problém Spojených států naprosto stejný jako problém většiny hospodářsky kulturních zemí světa. Je to naše these, kterou jsme uvedli na začátku: nadprodukce, proti níž není dostatečná spotřeba. 16. června byl vydán National Industrial Recovery Act, který činí z Roosevelta, resp. z jeho koordinátora Johnsona průmyslového diktátora Spojených států. Johnson nedal dlouho čekat na svoje opatření a když derouta na plodinových bursách učinila otázku záchrany hospodářství ještě aktuálnější tím, že o zásazích Rooseveltových byly vyslovovány pochybnosti, odhodlal se sám president Roosevelt obrátit se na americký národ provoláním, které obsahuje mnoho zajímavého. Rooseveltova memoranda netěšila se na londýnské hospodářské konferenci právě nejlepší pověsti a byla dokonce velmi briskně kritisována temperamentním Snowdenem, který obvinil Roosevelta, že má mnoho řeči tam, kde se od něho žádají činy. Ale provolání k americkému lidu je poněkud jiného rázu. Je vůbec zajímavé, jak ve věci — řekli bychom obchodní — apeluje president na cit a charakter, jak se dovolává lepších stránek osob, od nichž žádá především potlačení hospodářského egoismu. Musíme si ovšem uvědomit, že Amerika, zejména pokud je anglosaská, je nesmírně náboženská, potrpí si na svoje kazatele, ale dovede vskutku ledacos obětovat jen z ohledu mravních, bez zřetele na zisk. Americké nadšení na počátku války mělo v sobě vskutku stopy altruismu, a ten Američan, který nesl na bojiště vlastní kůži, byl pevně přesvědčen, že tak činí pro záchranu humanity a na potření teutonského běsnění. Také Rooseveltův apel na národní charakter Američanů neminul se účinkem a podle novinářských zpráv hned druhého dne na 10.000 průmyslníků ohlásilo svoji ochotu postupovat v Rooseveltových zásadách.

Apel k národu.

Domnívám se, že nemusím opakovat, co si každý mohl přečíst minulou středu v novinách. Roosevelt chce, aby průmysl dobrovolně přistoupil na obecnou dohodu o zkrácení pracovní doby a o zvýšení mzdové hladiny. Navrhuje 35 hodin a 14 dolarů pro práci dělnickou a 40 hodin a 15 dolarů pro práci kancelářskou. Vyslovuje se proti konkurenci, která by nízkými cenami jen pro svůj prospěch ubíjela blahobyť celé vlasti. A dále praví do slovně: „Lékem dnešních poměrů je méně

vyrábět. Za posledních let prodělali jsme sestup do hospodářského pekla. Východisko k vzestupu je však jasné. Jestliže všichni zaměstnavatelé se dohodnou o některé skupině výroby a zavedou stejné a přiměřené mzdy a stejnou a přiměřenou pracovní dobu pro své zaměstnance, neuškodí jim ani zkrácená pracovní doba ani vyšší mzdy.“ Třebaže president zdůrazňuje dobrovolný ráz svého plánu — kdo nechce, nemusí k němu přistoupit — je to jen formálně správné. Ve skutečnosti slibuje Roosevelt dáti všem, kdo se budou řídit jeho pracovními směnicemi, čestný odznak, a zasadit na každém poštovním úřadě pamětní desku se jmény všech, kdo při presidentově akci pomáhali. Jinými slovy: objevíš-li se na ulici nebo ve společnosti bez čestného odznaku, budeš společensky bojkotován, vyloučen ze svého klubu, ať už jde o golf, cricket nebo společenské středisko, nesmíš vkročit na bursu, při talkies si od tebe lidé odsednou... To všechno průměrný Američan dobře ví, protože si vzpomíná ještě na morální tlak, který byl vyvinut pro rovněž dobrovolný vstup do války. Mladý muž ve věku nad 21 let se nemohl po roce 1917 objevit ve společnosti, aniž by vzbudil ať již upřímný či strojený úžas a všetečné otázky, je-li snad raněn nebo má-li dovolenou. Tertium non datur. Slušnému Američanu se prostě nelze ulejšovat. Nešlo to za války a nejde to ani dnes. Jistá opravdovost je ostatně rysem americké povahy a americké primitivnosti vyhovuje každá davová akce, počínajíc od nezbytného tvrdého slamáčku na léto a konče tedy i Rooseveltovým plánem.

Jak vidět, vychází Roosevelt zcela správně z nadprodukce, kterou chce plánovitě snižovat jednak zkrácením pracovní doby, jednak limitováním výroby (Industrial Recovery Act dává mu v tomto směru obrovské možnosti), jednak zvyšováním pracovního důchodu a tím i zvýšením kupní schopnosti trhu. Co bylo promrháno v minulých letech na investicích, má být nyní vyrovnáno zvýšením spotřeby. Stará teorie o blahobytu, který roste neustálým dělením důchodů, ožívá tu znovu. Především ale je to plánovitost, která charakterizuje Rooseveltovy veškeré akce. Jestliže si prohlédneme celý soubor, vidíme, kam Roosevelt směřuje:

1. inflaci chce oddlužit zemědělcem, chce snížit kvotu pevného kapitálu (investic) ve výrobních nákladech;
2. úvěrovými zákony chce dát produkci levnější kapitál provozovací;
3. farmářskými zákony redukuje osev pšenice a bavlny (především, kromě jiných zásahů), aby přirozenou cestou dosáhl snížení skladů, vyrovnání produkce se spotřebou a tím také zvýšení cen;
4. Zákonem na obnovu průmyslu omezuje výrobu průmyslových tovarů, zaměstnává větší počet dělníků při zkrácené pracovní době a dává jim vyšší mzdu, aby zajistil výrobu trh.

Důkaz o neschopnosti kapitalismu.

Uvažme, že se to děje v zemi, která byla ještě do včerejška baštou liberalismu, kde od roku 1890 byly kartely, jakož i jiná sdružení výrobců zakázána, kde odborové organizace byly prohlašovány za bolševismus, kde nebylo kolektivních smluv, kde nebyla ratifikována mezinárodní úmluva o osmihodinové

pracovní době, kde nebylo zákazu dětské práce, kde platilo staré laissez faire, což znamená volně přeloženo: sežer, nechceš-li sám být sežrán — jinými slovy zákon džungle. Obrat, který nastal se zvolením presidenta Roosevelta, rovná se revoluci, neboť nikdy bychom byli nečekali, že tato země se kdy dostane k plánovitému hospodářství. Ale vzpomínám si, že světová válka vyvolala v Americe rovněž něco podobného, že tu došlo k zásahům do výroby, že zmocnění, jichž se dostalo Wilsonovi, byla rovněž velmi rozsáhlá, že z té doby zůstal jednotný orgán pro železnice (které patří asi 120 různým společnostem). A tu je třeba vzpomenouti si také, že po válce to vše bylo likvidováno a Amerika stala se opět zemí volné soutěže, kde zásah státní autority do hospodářství byl perhoreškován. Nezdá se vám, že Amerika cítí, že prožívá novou světovou válku? Odhodlává se k válečným opatřením daleko rychleji než my, kteří si pořád myslíme, že se to nějak samo udělá, kteří ještě diskutujeme o tom, zda plán či raději bezhlavost. A jsme-li již u těchto obecných reflexí, není-liž horšího vysvědčení pro kapitalistický systém hospodářský než prostá skutečnost, že se v dobách mimořádných neosvědčuje a musí být — byť se to dalo i přechodně — nahrazeno něčím zřejmě lepším? Za války, ať se při ní střílí z kanonů nebo z portmonek, musí být laissez faire rychle likvidováno a nahrazeno organizací, státním socialismem (dráždí-li vás to slovo, je dovoleno nahradit je jakýmkoli jiným, protože nejde o slovo, nýbrž o věc), který musí přenést zoufalé lidstvo až do doby, kdy se vše uklidní, aby pak opět mohl podnikatel sledovati svůj „dobře pochopený hospodářský prospěch“ a řídit tak dlouho, než se mu podaří přivést svět k onomu stupni rozvratu, kdy se opět ukáže, že to tak dál nejde. Nejsem takovým optimistou, abych se domníval, že nás tato krize něčemu naučí. Historie učí, jak známo, především tomu, že ničemu neučí, proč se jí říká učitelka národů.

Zdaří se Rooseveltovo dílo? Řekl bych, že ano, ale mám přece jen několik pochybností. Především pokud jde o restriktci osevne plochy. Utvořit kartel z továren téhož odvětví a kontrolovat výrobu je daleko snazší než kontrolovat několik milionů zemědělců. Kdo ručí za to, že farmáři vskutku nechají 15 či 20% svých polí ležet ladem? Stojí-li pšenice na poli nebo je-li v pytlích, znamená kontrola zjišťovat v každém jednotlivém případě také produkci minulých let, neboť jinak nemůžeme redukcii zjistit. Nepokládám to dost dobře za možné a — snad jsem misantrop — nevěřím příliš v idealismus farmářů, kteří by restringovali osevnu plochu, odpovídající za to jen milému Pánu Bohu a svému svědomí. Ale možná, že jsou američtí farmáři jiní.

Druhá okolnost, která mne mate, je — to jsem vložil minule na těchto místech velmi obšírně — inflace. Připouštím, že dolar je nadhodnocen, a chce-li Roosevelt provést oddlužení, chce-li se dostat k vyšším cenám, pak má otevřenu jednu cestu, kterou bych v tomto případě pokládal za správnou: devalvaci. Roosevelt může rázem stabilisovat dolar na nižší hladině, na příklad na stejné úrovni s librou, aby se vyhnul nepříznivým důsledkům anglické konkurence v exportu. Dosáhl by tím rázem všeho, co zamýšlí. Leč inflace, které není dána žádná mez, znamená přece otevřené dveře pro spekulaci. Tuto zkušenost učinil

nyní i Roosevelt. A právě spekulace, která znamenitě vegetuje za měnové nejistoty, může zvrtnout i nejkrásnější Rooseveltovy plány. Znehodnotí dolar — tomu rozumím. Ale nerozumím nikomu, kdo hledá blahobyť v inflaci. Domnívám se, že kdyby mně někdo uložil vyvésti hospodářství z krise, především bych se staral o stabilisaci měny. Neboť stavět na nejisté, klouzající měně je jako stavět na písku v řece. Hospodářství potřebuje pevnou základnu kalkulací. Pojem plánu je přece identický s pojmem čehosi pevného. Znehodnocení měny může být částí plánu; ale nemůže v něm být měnová nejistota.

S této strany se proto obávám nepřijemných překvapení, neodhodlá-li se Roosevelt brzy ke stabilisaci.

Jiří Hejda.

poznámky

Dolů s křídly!

Když kdysi Lindbergh přeletěl oceán, napsal „Prager Tagblatt“ úvodník, jež nebylo možno nazvat jinak, než šmokovský. Napsal o Lindberghovi asi toto: Oceán přeletět je hezká věc, ale není k tomu potřebí ani ducha ani vzdělání, „jenom“ trochu smělosti. Doufejme, že onomu mladému muži nestoupne jeho nynější sláva příliš do hlavy. Bude-li se učit a vzdělávat, snad z něho může být něco pořádného.“ Nestálo to tam zrovna těmito slovy, ale obsah je reprodukován správně. Tento postoj k zaoceánskému letci je typický postoj papírového člověka k muži činu. Pohrdá jím v podstatě. K čemu je ještě potřebí činu, když už jsme všecko četli? Věci jsou odbyté prostě tím, že se o nich čte a píše. Co ještě s nimi? Člověk začíná teprve od autora, který napsal knihu. Zdá se, že inteligence v Německu prohrála mnoho ze svých bojů, protože měla toto papírové stanovisko k životu. Z „ducha“ se stal cop. Hitlerovská a jiná mládež upadá do druhého extrému. Zbožňuje „čin“, ať jest jakýkoli. Může to být třeba čin krutě nesmyslný a zbytečný. Neváží si vůbec ducha a jeho problematiky. Správný postoj k životu jest mezi těmito extrémy. Odmítáme ovšem každou romantiku v politice. Odmítáme ji hlavně proto, že ti, kdož hlásají její domnělý heroismus, nepodstupují žádné nebezpečnosti sami, nýbrž žádají je od jiných. Na druhé straně však není pochyby o tom, že se u nás příliš zahnízdilo strejcovské pohodlí pod rouškou střízlivé demokratičnosti. Jest možno být věcně střízlivým a při tom velmi odvážným romantikem. Byl to Masaryk, jenž napsal kdysi, že jest charakteristickým rysem slovanské povahy, spojovati mystičnost s krajním realismem. Chtěl touto větou charakterisovati Komenského, ale charakterisoval především sebe sám. On, zakladatel realismu, měl nejromantičtější osud, jaký je možno jen vymyslet. Jeho cesta kolem světa, podniknutá po sedesátém roce a její závratné ukončení jest samo sebou látkou pro epos. Nedávno se „Právo Lidu“ krutě vysmálo žurnalistovi, který u příležitosti Balbova zaoceánského letu a hrdinné smrti letců litevských žádal i u nás více životní romantiky a epičnosti. Myslím, že ne zcela právem. Umře-li někdo na maloměstáckou střízlivost, bude to právě sociální demokracie. Není příčiny odmítati romantism, zůstane-li ho ovšem ušetřena politická sféra. Osudy takového Eskima Welzla a celé řady krajanů v dálné cizině ukazují, že český člověk si dovede zachovati svou věcnou střízlivost, i když podniká věci sebe romantičtější. Jest to vlastnost lidí, kteří pocházejí z vrstev, jejichž údělem je těžký zápas o život. Máme ještě v dobré paměti slovo Eisnerovo o „literatuře bez bésů“, nebo Peroutkovo slovo o tom, že by na horách a v hlubinách po nás nikdo neplakal. Jsme solidní průměr. Je u nás málo onoho Nietzscheovského chaosu, z něhož se rodí tančící hvězdy. Jistě by bylo chybou vrhati se do dobrodružství tam, kde na nás čekají střízlivé úkoly všedního dne a jeho konstruktivní práce. Na druhé straně však sotva získáme mládež pro svou věc, budeme-li se ke každé smělejší větě tvářiti jako stařiči za kamny. S tím nedostatkem touhy po dobrodružství to ostatně s námi není tak zlé. Vždyť z našeho státu vyšli již dva účastníci polárních výprav. Je pravda, že mnohého velkého tvůrce malé poměry donutily k tomu, že se ponořil do vlastního nitra a našel tam netušené zdroje tvorby. To byl případ Otakara Březiny. Ale český národ měl i jiného velkého básníka, jemuž se tento

nedostatek vnějšího života stal osudným. Mínil Jaroslava Vrchlického. Jeho renesanční duch obrovského rozpětí by byl potřeboval také velkých životních zkušeností, jichž mu ovšem nemohlo dát tehdejší maloměstské prostředí pražské se svou malichernou klepárnou. Protože nemohl čerpat inspiraci ze života, čerpal ji z knih, a tato kletba papírovosti utkvěla často právě na dílech, v nichž se básník na svých perutích chtěl rozletět nejdále a nejvýše. Vrchlický dobře cítil, jak neblaze naň působí tato malost a toto zakřikování každého rozmachu ducha. Vzpomeňme na jeho epigram: „Dolů s křídly!“

Dr. Alfred Fuchs.

Kolem vysokých škol

Z chování vysokých škol vůči státu si můžeme vzít poučení, jak by to asi vypadalo při korporacním zřízení, které chce vydat správu veřejných věcí do rukou jednotlivých stavů. University a techniky u nás mají velmi širokou autonomii a jsou korporacemi, jak si je asi představuje stavovská teorie státu. Následek toho je, že státu přiznávají jedině právo — aby na ně patlil. Ukazuje se to znova u příležitosti návrhů na restrikci některých škol a fakult. Vytahují se uprášené argumenty o ohrožení národní kultuře, o nedozírných škodách, o velkopanské nepřítzni Prahy k Moravě, o rušení klidu nezbytného k vědecké práci atd. Zkrátka všechno tak, jak to je, dobré je, a nesmí se nic měnit. Všecka čest kultuře a vědecké práci, ale jak nevidět ty průhledné osobní zájmy, které se za těmito argumenty skrývají? Brněnská universita je najednou předmětem starostlivé náklonnosti, ale byly doby, kdy se považovalo za vyhnanství a degradaci, měl-li tam někdo jít učit. Universita bratislavská byla a zčásti ještě je víc ve vleku než v Bratislavě. To patrně klidu, nezbytnému k vědecké práci, nikterak neškodí. Pánové zapominají, že to nejsou jen oni sami, kdo naše vysoké školy znají. Prošlo jimi mnoho tisíc lidí, kteří dobře vědí, jaké jsou tam nedostatky.

Ať už to s restrikcí fakult dopadne jakkoli, je tu příležitost, aby si veřejnost poměřila na vysokých školách všimla a podívala se, co se tam za její peníze dělá. Nikdo jen trochu věci znalý snad nebude popírat, že při plánovitější práci by se někde něco ušetřit dalo. Dnes na příklad už bezmála každý seminář vydává vlastní publikace, přes to, že jsou tu vědecké časopisy, kde je možno je otiskovat. Existuje celá řada seminárních knihoven, které se doplňují namátkou podle zálib dotyčného profesora a do nichž se nejednou kupují tytéž věci. Leccos by se tu dalo sloučit. Stát podporuje mnoho vědeckých publikací a časopisů, často zbytečných a vždycky živořících. Proč v těchto podporách neprovést racionalisaci a nedat raději víc peněz na jeden podnik, který by za něco stál, než po pár tisících na deset podniků, jež nestojí za nic? A při tom by to bylo lacinější. Ale nerozhoduje jen absolutní výše peněžních nákladů. Jde také o to, zdali vynaložené peníze bylo plně využito. To se sotva děje u fakult, které postupují bez pevného učebního plánu. Student, který jde na universitu, má jistě právo uslyšet něco z toho, co očekává. Nuže, nebylo by jistě nezajímavé udělat si u několika desítek absolventů filosofických fakult statistiku o tom, co slyšeli během svého čtyřletí na příklad z historie, literárních dějin, filosofie, sociologie a pod. Možná, že mnoho těch let bylo promarněných a že by se ukázala naléhavá potřeba reformovat studium těchto oborů. Kdyby se sebralo trochu dat a kdyby několik lidí povědělo své zkušenosti, objevilo by se, že naše vysoké školy jsou dlouhá kapitola a že je tam mnoho co napravovat.

J. R.

Technik a krise

Co víte o poměru techniky ke krisi? Co vůbec může i vzdělaný člověk vědět o technice? Leží v mezích jeho schopností představa, jak vypadá stroj, který dělá tisíc lahví za minutu, nebo budova, kde automaty dělají 10.000 rámu pro auta za den a dívá se na ně několik hlídačů? Dovedete pochopit nezbytnost přítomnosti koček v americké zracionalisované továrně na kuličková ložiska? Z továrny utíkal dělnice pro jednotlivou práci do bídy a hladu, a to se dělo tak dlouho, dokud jim nebylo dovoleno hrát si při práci s kočkami, krmít je a ošetřovati. Nevím, zda to dovede každý pochopit. Museli byste se dáti příjmouti za dělníka, řekněme za horníka, abyste správně prozkoumali na sobě stav člověka v nejobtížnějším jeho společenském postavení. V tom právě má být poslání technické inteligence, přiblížit se bez hrůzy a bez kanibalství k radikálním pokrokovým nebo vývojovým snahám a učiniti je zdravými pro celý svět.

Velký rozdíl je mezi poměrem dělníka a inženýra ke krisi. Můžeme říci, že dělník je obětí poměrů, protože svět se vy-

víjel bez jeho vedení a zásahů. Technik však průmysl k dnešnímu stavu sám zavedl. Namítnete, že opět neměl hlavní slovo? Že často musel plnit vůli bankovních ředitelů, kteří ani zdaleka techniky nejsou? To je opět jen jeho chyba, neboť se měl ozvat, vždyť mohl působiti argumenty vědeckými, statistickými, které jsou nezvratné a mohou mnohé předvídati. Je nade vše pochybnost, že jakékoliv umělé zdržení neb zastavení technického pokroku bylo by nejtrapnějším omylem v dějinách. Je to jen průkazem skutečného zmatku, že tak často nacházíme podobné návrhy i u lidí jinak prozíravých, od nichž máme právo očekávati rozumné řešení dočasných nesnází. Příčina je v tom, že o krisi rozhodují politikové, zatím co lidé, kteří ji měli předvídat již tenkrát, když brali do ruky tužku a chystali se zkonstruovati lepší stroj, to jest technické, se tváří, jako by se jich nezaměstnanost netýkala. Velmi se mylí, neboť po dělnictvu jsou první, které nezaměstnanost postihne. Ostatně nebudou trpět tak nezaslouženě jako ostatní, ne proto, že stroje udělali (to je práce nanejvýš záslužná, protože tvořivá), ale proto, že je nezajímalo, kdo a jak bude mít z práce těch strojů prospěch, dnes již také pochybný.

Jednalo se jen zřídka o vynálezy velké a světové, byla to většinou drobná zdokonalení ve výrobním procesu, jen výkonnější stroj nebo nástroj, ale rychle za sebou následovala, a proto má jejich rozšíření tak vážné účinky. Při tom se tyto obrovské změny a zdokonalení dály pěkně potichu za zavřenými tovarními vraty, a kdyby nebylo někdy menšího rámusu, který způsobil nějaký „vzpurný“ dělník, jenž najednou měl dělat a dělal konečně tutéž věc za zlomek staré mzdy na novém stroji, v důsledku nějakého nevinného zlepšení ve výrobě, nepozoroval by nikdo nic.

Opět přicházejí páni národohospodáři s novými brýlemi, a říkají tomu všemu řešení krise zkrácením pracovní doby. Nevědí, že v posledních pěti letech, ač stále bylo jen 48 pracovních hodin, se právě tím drobným vývojem technického pokroku výkon tak zvýšil, že odpovídá dnes 100 hodinám práce. Je to všude, vzrostl výkon v dolech na jednoho dělníka i výkon u Bati, tedy na práci ruční i mechanické. A nyní se té práce kapička oddělí. Počítají: O 8 hodin méně, to je šestina pracovního času, tedy i šestiny pracujících se nebude dostávat a protože u nás je právě asi šestina dělníků bez práce, bude po nezaměstnanosti. Je to výpočet skoro už zastaralý pro toho, kdo skutečně v průmyslu pracuje. Schopný technik dnes během měsíce musí v každém podniku bez výjimky docílití toho, aby výkon o šestinu stoupl při nezkrácení pracovní době, tedy aby výkon zůstal stejný při zkrácení pracovní doby o šestinu, a dělnictva nepřibýlo. Prostě kdyby se zkrátil pracovní čas, stoupne o šestinu pracovní tempo, a ani jedna nezaměstnaná dlaň se nepohne. Vždyť jsou zde podniky, kde nepatrnou investicí nebo reorganizací za rok stoupl výkon o několik set procent, a zaměstnaných osob v nich ještě ubýlo, jak bychom mohli sehnati v statistických datech. Při tom pak pokrok běží stále vpřed, zítra přijde pravda nová a pozitíří již novější.

Každé řešení krise, které se dosud vyskytlo, je již při svém počátku zastaralé. Jako kdyby ti staří páni, co se o tom radí, myslili v dobách svého mládí; jsou se svým věděním a zkušenostmi nehybní jako staré slovníky. Řekněte jim něco? Nezapomínejte, příteli, že je vám teprv málo let, odpovídají, a rozum je jen pro zralý věk! B. Dobrovolný.

politika

Jiří Šujan:

Autonomismus a jeho lidé

II.

Důsledky Hlinkova odporu proti jednotě.

Některých z nich jsme se již dotkli. Dotkli jsme se hlavně nedůvěry Čechů a Českoslováků k lidové straně, která byla označována za maďaronskou. I řekli jsme, že paušální prohlásování lidíků za Maďarony je násilné a nespravedlivé, a že je nutno v zájmu zlepšení poměru československého s tím přestat. Horší

však je, že partikularismus slovenský i bez maďarofilských tendencí nemůže budit se stanoviska naší československé státnosti dost důvěry. Stupňováním partikularistických národních snah slovenských, a s tím nutno počítat, budeme-li se my, Slováci, vyvíjet jako zvláštní národ, ohrožuje se v posledních důsledcích i státně politická jednota československá. Všude na světě se to tak jeví, a my nemůžeme zůstat výjimkou, zvláště proto ne, že slovenský nacionalism, jak se dosud vyvíjí, je vlastně především protičeská nenávisť.

Není třeba dokazovat, že nedůvěrou, kterou vyvolává a působí slovenský národní separatismus, škodí se nesmírně celému Slovensku. Nedůvěra vyvolává a živí od samého převratu systém centralismu a protekcionismu, jimiž se porušují principy ve prospěch Čechů principy volné konkurence. Kdyby nebylo této nedůvěry, nebyl by na př. mohl nikdy v Čechách vzniknouti požadavek převésti státní mincovnu z Kremnice do Čech, neobsazovala by se nejodpovědnější místa ve státní službě na Slovensku především Čechy, jsou-li už na to i schopni Slováci atd. Této nedůvěry by nemohlo být, kdybychom tvořili do důsledků procítěnou a promyšlenou dokonalou národní jednotu s Čechy.

Hlinka a Mičura.

Mnozí původní přívrženci Hlinkovy strany a politiky, která byla na obranu katolíků, nebyli s Hlinkou spokojeni, když se pak obrátil proti národní jednotě a k požadavku autonomie. Nebyli spokojeni a žádali, aby Šrámek rozšířil lidovou stranu i na Slovensko, aby zde bojoval proti Hlinkovu extrému. Volby r. 1925 učinily věc aktuální: bývalý ministr Mičura stal se vůdcem slovenského křídla strany lidové a od té doby tato strana ze všech nejučinněji bojuje proti hlinkovcům.

Luďáci to těžce nesou a stále žádají, aby Šrámek slovenské křídlo své strany likvidoval. Ale musí si vypudit z hlavy, že by se to mohlo stát bez likvidace jejich extrémismu. Leč obáváme se, že lidová strana na Slovensku sama z konkurenčních a demagogických důvodů pomalu se nakazila Hlinkovým extrémem. Zdá se nám, že zůstává již jen v odporu proti autonomismu, ale ne již proti slovenskému národnímu separatismu. Je to podobný zjev, jaký vidíme i u strany agrární, a který nedovedeme ani dost přísně odsoudit. Dokazuje to jen větší průbojnost separatismu, nikoli větší zdůvodnění a životaschopnost, než ji má národní jednota. Pak je to i psychosa doby, že se utíká od ideálů k pudovosti.

Jaké dobro pochází od separatismu?

Povážíme-li, že Slovensko bylo už téměř úplně zmaďarované, že kněží na Slovensku a inteligenti, až na malé výjimky, nepřáli převratu, pochopíme, že Hlinkův separatismus měl nepoměrně větší psychologickou způsobilost přivést Slovensko na půdu věrnosti k republice než národní jednota československá. Pomaďarštěná inteligence a kněží viděli v Čechách okupátory Slovenska, nenáviděli je; Hlinkův separatismus jim proto velmi vyhovoval. Kdyby nebylo toho, jistě by tato pomaďarštěná vrstva byla následovala vůdce maďarských stran. Nebyl-li by separatismus ve svých důsledcích pro stát náš nebezpečný, mohli bychom tuto skutečnost pokládat za jeho kladnou stránku. Jsme k tomu náchylní, neboť postupem času pomaďarštěná inteligence a kněží vymaňují se z hungarofilských ten-

denci a nepřejí si ani z vlastních existenčních důvodů opětného spojení Slovenska s Maďarskem. Jsou si jisti tím, že by už ani jim Maďaři nedůvěřovali, zvláště ne mladé generaci, vychované už v republice. A pomstili by se všem, kdo osvědčili věrnost k tomuto státu. Po odstranění Tuky pak nemá kdo v straně ľudové žít naděje ani u těch, kteří dosud pevně nestojí na půdě nového státu. Pro ty je velikým zklamáním to, že ľudová strana v poslední době spojila se za účelem vydobytí autonomie jen s národní stranou slovenskou, nikoli však se stranami maďarskými, jak o to tyto strany velmi usilovaly. Tato skutečnost totiž potvrzuje, že vedení strany ľudové není maďorofilské. Kdyby tomu tak nebylo, mohlo by být ľudákům zajisté mnohem milejší spojení s maďarskými křesťanskými sociály. Ze dvou příčin: především jsou to katolíci, kdežto národníci evangelíci, a pak je to strana o mnoho větší.

Hlinka a Rázus.

Slovenská národní strana v dnešní své podobě není nic jiného, než opět k životu přivedená stará předpřevratová strana konservativců-evangelíků. K životu ji přivedl Hlinkův odpor proti Čechům a národní jednotě. Rázus, vůdce národní strany, to nedávno naznačil: „Toto velké dílo (dílo separatismu) započal Andrej Hlinka.“ Byla proto přirozená snaha národní strany spojit se s ním v boji za autonomii. „Chceme ho mať všetci otcem národa“ — řekl Rázus. „Chceme být spolupracovníky, ktorí rozsievajú jeho myšlienky v národe. Keď sa mu jeho nádeje splnia, bude to znamenať šťastie pre všetkých Slovákov — tak katolíkov ako aj evanjelikov.“ Znamená-li by tento společný boj katolíků a evangelíků konec dosavadních slovenských náboženských rozporů, zajisté bychom i toto museli přičísti separatismu jako kladnou stránku. Bohužel, doposud nemáme těch nadějí.

Hlinka snad nikdy se nevymaní z nenávisti proti protestantismu. Tato jeho nenávist plyne už z toho, že je bigotním katolickým knězem, a byla posílena tím, že evangelíci po převratu stali se favority prvního režimu a nástrojem pokrokového vývoje. Chce-li Rázus udržet souřadnosti s Hlinkou, musí si dávat velký pozor, aby evangelictví nikdy nezdůrazňoval, a naopak, musí pokorně trpět zdůrazňování katolicismu Hlinkou. Pak, co je důležité, musí Hlinkovi občas zalichotit. To, zdá se, Rázus dovede. Nesmí také působit dojmem „vůdce“ autonomistů. Musí zůstat jen Hlinkovým „spolupracovníkem“, „rozsévačem jeho myšlenek“.

Hlinka nesnese rivala v popularitě, borce „za právo slovenského národa“. Mluvil jsem s ním bezprostředně po nedávné řeči vyslance Osuského na Javorině. Tato řeč zaimponovala všem autonomistům, neboť Osuský se v ní zastal některých jejich pravd a dal zřejmě najevo, že je pro slovenský národní svéráz. Leč Hlinkovi se nelíbila. Domníváme se, že zčásti proto ne, že v poslední době popularita Osuského u autonomistů pozoruhodně roste, a pak je on přece jen — protestant. „Jedným okom ustavične škúli k tomu protestantizmu“ řekl mi Hlinka. Osuský totiž vzpomněl ve své javorinské řeči Komenského a Husa, tím se před Hlinkou velmi provinil. Slovo „protestant“ vyslovuje Hlinka s neslýchaným despektem. Podle něho protestantismus je „vřed na těle našeho národa“, a sebeaktivnější a jemu sebeoddanější protestant nemůže

zcela získat jeho srdce. To si musí uvědomit i Martin Rázus, „protestantský pastor“. A je jisté, že mu to jako poctivému a dobrému evangelickému knězi velmi hořce připadá. Ale Rázus, zdá se, dovede potlačit i bolest. Chová se v Hlinkově společnosti, jak toho společný cíl vyžaduje. Možná, že si osvojil zásadu, že moudřejší ustoupí. Leč toto jeho chování, ustupování, pokora zle působí na evangelické duchovenstvo. Dělalí z toho otázku, co si s Rázusem počítí v církvi? Jak s ním naložili za jeho „vlažnost“?

Můžeme-li říci, že národní strana je v dnešní své podobě ideově jen odnoží strany ľudové, o Rázusovi samém nám je pak dovoleno pronéstí názor, že je přímo dítětem Hlinkovým. Stejně jako Hlinka, ani on nebyl původně v odporu proti národní jednotě. Naopak byl jejím nejohrovenějším hlasatelem. Když se však Hlinka dostal k separatismu, jsa vydrážděn Šrobárem a ovlivněn Tukou, Rázus došel k těmto koncům pod vlivem Hlinky a chyb, které napáchala na Slovensku nedůvěra. Ale Rázusův přerod nebyl tak prudký jako Hlinkův. Dlouho se vzpíral negaci národní jednoty a stále si upřímně přál nápravy poměrů, zůstává na linii národní jednoty.

Rázusa do politiky aktivní volali všichni slovenští aktivisté. Ale on nešel a zůstal jen u kritiky. Podává nám vysvětlení tím, že prý necítil vnitřní potřeby zasahovat do politického života, že nechtěl být politikem. Jeho ambice byly jen literárně umělecké, nikoli politické. „Chcel som sa stať spisovateľom európskeho mena“ řekl mi. Život však ho neuspokojoval a nutil ho ke kritice. Vyhraněně však dlouho nepolitisoval. Kritikou a negací se pak pozvolna i nechtě politicky vychoval a usměrnil. Kdo se stále piplá jen ve svých bolestech a ničím je neodstraňuje, bolesti ho samy sežerou. „Alebo ich zabiješ ty, alebo ťa ony zožerú“: to napsal sám Rázus v poučení pro slovenskou mladou generaci. Škoda, že se neřídil sám životní radou, kterou pak dále dává nám mladým: „Až ťa nadídu tmavé myšlienky, neostaň sám, ale nevyhľadávaj spoločnosť ľudí, čo sú chorí ako ty. Tvojím heslom nech je — nedať sa životu a nedáš sa!“ Jen proto, že se neřídil touto radou, že nechtěl jít do aktivní politiky a že zůstával jen v společnosti nespokojenců, octl se Rázus na konec již jako politik na těch cestách, jako Hlinka.

To pak, že Rázus politiku systematicky nepěstoval, že se v ní nevzdělával a na celý veřejný život politický se díval vždy jen pod zorným úhlem nahodilých případů, tomu teď jako politikovi velmi škodí. Vytvořil si mnoho předsudků v nedostatku politického vzdělání, zamíloval se do nesprávných politických koncepcí, vytvořených zlobou proti slovenským aktivistům a proti Čechům, a to mu vadí v jeho růstu.

Rázus jako vůdce slovenského evangelictva, jako konservativce, odpůrce československé národní jednoty a jako básník v roli politika je věrným obrazem a pokračovatelem Vajanského. Nedorostl však do velikosti svého předchůdce jako básník, ale jistě převyšil Vajanského jako politik. Bude to však pro Rázusa asi velmi těžké. Sám napsal:

„Všetko je ľahké, čo človek vie a všetko ťahne, k čomu má ambíciu. Niet smutnejších postáv ako sú tie, čo pomýlily svoje povolanie a k svojmu nemajú ani schopnosti, ani etického vzťahu. To je ako nošu teda prenášať s miesta na miesto. Preto je voľba dráhy životnej nesmierne vážnou, pri čom kritérium je schopnosť a vôľa.“

Ta poslední slova podtrhujeme, neboť Rázus k politice právě těchto vztahů necítil. A do politiky šel jen jako by ho vnější potřeby byly sem pudily.

Národní jednotu zůstává ideálem.

Z dosavadního líčení je zřejmé, jak povstal odpor proti národní jednotě a autonomismu, jaké jsou toho důsledky a jak by bylo možno dostat se opět k ideálu národní jednoty, který je základem i účelem státní jednoty československé. Cesta, která nás povede k tomuto ideálu, může být jen práce. Nesmějí být s té cesty odstraňovány nejsilnější složky slovenské. A zvláště ne ty složky, které po této cestě se musí ještě učit chodit a které na cestě negativismu mohou být vášní a neprozřetelností snadno strženy i proti státu, proti státní jednotě.

O převratu ideál jednoty národní nebyl už otázkou vůle. Ta zde byla. Teď, bohužel, k vůli tvořiti dokonale jednotu národní musíme jít oklikou. Při spolupráci Slováků s Čechy vytvoří se časem (jak jsme to viděli už, když byli luďáci ve vládě) atmosféra důvěry, ochoty, lásky. Při tom se vychová nový náš člověk s národním povědomím Čechoslováka.

Tedy jde teď především o spolupráci. To je první věc akčního programu československého. Nutno pokračovati v Hodžově pokusu přivést luďáky k odpovědnosti, k politice pozitivně tvořivé. Jestliže Tukova aféra byla jakýmsi důvodem k zvýšené nedůvěře k luďákům, vývoj věcí, jak jsme ukázali, podává nejlepší záruku, že luďáci stojí na půdě státotvorné, a že nic nemůže vadit, aby i oni netvořili vládní většinu. Nechávali-li se zbytečně mimo vládu, to jim jen prospívá, a nám hrozí nebezpečí, že při nejbližších volbách dosáhnutím většiny slovenských hlasů dostanou právo na to, aby Slovensko dostalo autonomii, ačkoli sami nevědí, co by si měli pak počítí. Autonomisté se k spolupráci k vládní odpovědnosti hlásí. A jejich mladší generace je k tomu i způsobilá.

Nechávali-li se luďáci v opozici, měli bychom si dát aspoň pozor, aby se atmosféra protičeská na Slovensku neposilovala různými činy, které mohou býti vysvětlovány jako přehmaty anebo systematické ničení Slovenska. Je to zbraň velmi účinná v rukou autonomistů, mohou-li vyhlásiti v „Slováku“ a ve všech svých časopisech, jakož i na shromážděních: „Štyriadvadsať kvalifikovaných Slovákov odmietli a prijali nekvalifikovaného Čecha“, „Kto má slovenské školy, nedostane sa do verejnej služby v Čechách“, „Pre slovenské bankové drevo niet železničnej slevy, ale pre české drevo áno“ atd. Taková praxe vede jen k úplnému vítězství autonomismu. Nemůžeme se tomu nijak divit.

Rázus říká, že on vidí sám důvody, silné důvody, které mluví pro autonomii se stanoviska idealistického, ale že praxe, život je takový, že sám nás žene do autonomismu. Ale prý ze srdce si přeje, aby se ta praxe změnila. A teď už, když se rozhodl pro politiku, sám chce přiložit ruce k dílu. „Dva vagony pustené proti sebe nemusí sa rozbiť, jestliže použijeme brzdy.“ Chce tím říci, že autonomismus i centralismus mohou najíti životaschopný kompromis.

Uvědomíme-li si, že jak Hlinka tak i Rázus byli původně pro ideál národní jednoty, je nám samozřejmé, že nemohou být nekompromisní ani v otázce slovenského nacionalismu. Hlavním obsahem tohoto jejich

nacionalismu je protičeská nenávisť. Nebude-li příčin k této nenávisti a zmizí-li psychosa tukovská, zmizí průbojnost slovenského nacionalismu.

Jakékoli teoretické zdůvodňování slovenského nacionalismu je násilné a naivní. Hlinka se jednou pokusil o rozlišení národní slovenské individuality tímto způsobem: „Jedu v neděli ráno do Prahy, vidím, jak se valí čeští lyžaři na Slovensko, kostel však v Praze nalezu v 9 hodin ráno úplně prázdný. Slovenský lid jde, jak se náleží, do kostela a ne na lyže.“ Anebo: V Ružomberku postavili mu prý ti nezbední Češi sochu nahé ženštiny. I když je to Čechům symbol svobody, nás Slováky to prý uráží. Z toho Hlinka soudí, že Slováci a Češi jsou dva rozličné národy, ačkoli v r. 1908 před porotou řekl, že jsme jedna krev, jedna řeč, jeden národ. Odlišnost charakteru Slováků vidí i Rázus, ale ničím jiným to neodůvodňuje, než že Slováci jsou prý romantičtí, citoví, kdežto Češi realističtí, rozumoví. Ovšem zapomněl si uvědomit, že Češi tentýž romantický a citový charakter, jaký převládá teď ještě u Slováků, měli ještě před mladočeststvím a že realistické a rozumové zabarvení charakteru nabyli až výchovou. Kdybychom měli takto určovat rozdíl národních individualit, to bychom my Slováci byli vlastně s Maďary jeden národ. Konečně Rázus sám přiznává, že Slováci musí svůj charakter národní ještě pěstovat, neboť jsou podle něho „len beztvárna masa“.

„Forma ‚slovenský národ‘ je u nás oprávněná potom ešte tradíciou a rečou“ — píše Rázus. Tradicí? Rečí? Jestli ne už dnes, ale do nedávna určitě i Rázus se modlil a kázal na kazatelně v kostele česky. I Hlinka se mi přiznal, že se od rodičů učil ještě české modlitby a že se dovede i dnes ještě česky modlit. Jaká pak různá tradice a řeč? Ano, máme my Slováci jinou státní tradici i tradici literární, ale co se týče té státní tradice, tu jsme přece s radostí navždy zahodili. K životu nás přivedlo opětovné uvědomění potřeby národní jednoty. Rázus to jistě ví a proto také byl přesvědčeným Čechoslovákem. Proud života je v naší jednotě, jak to historie dokázala, a nikoli v rozluce. Co tedy odůvodňuje jeho tvrzení: „Čokoľvek stihne nás v neistej budúcnosti, ak povedomie slovenskej národnej spolupatričnosti podarí sa utvrdiť, vždy sa budeme vedieť svinúť — ako jež s pichličkami na všetky strany.“ Víra? Víra, jakou se zdobí i Hlinka ve svých tvrzeních? Jisté však je, že Hlinka a Rázus, ani žádný autonomista neví ani, jak se ten národ slovenský zařídí už v případě vydobytí autonomie. „My sme dneská ľudu pridali apetitu na slobodu, spravdливость, prácu. Sme schopní mu dat chlieb? Takéto shromaždenie dobre padne, ale len po ňom nastane najväčšia starosť: čo urobíme?“ „No, veríme — řekl v odpověď na tuto otázku Hlinka — že národ nezahynie.“ Víra je ovšem strašně málo k tomu, abychom skutečně nezahynuli.

Při hlubší úvaze Rázus nemůže ani dnes, ačkoli je to pro něho jistě nepříjemné, zcela zamítnout ideál národní jednoty. Jen si myslí, že zatím je Slovákům třeba ochrany slabšího, aby mohli dospět k té hospodářské a kulturní výši, na níž jsou Češi. Neboť považuje za možnou ideální kooperaci všech společenských vrstev obou kmenů, jen když budeme úplně rovní. K tomuto cíli můžeme ovšem dříve dospět při systému volné konkurence než při systému jakési výchovné ochrany. Předně, co se týká hospodářského dospívání Slovenska:

Rázus sám uznává zákon národohospodářské teorie, že čím je víc kapitálu, tím je práce produktivnější. Ví také, že Slovensko má kapitálu pramálo. Dosud se k nám z českých zemí pro nedostatek důvěry, podnikavosti a poznání málo přenášel, a budeme-li se separovat, snad nastane v tom směru nějaké zlepšení? Nikoli, dokud máme systém soukromohospodářský. Naopak, musíme očekávat jen zhoršení. Jak tedy dohánět tímto způsobem vyspělejší Čechy po stránce hospodářské? Co se týká práce samé, konkurence s Čechy může nás také povznést na jejich úroveň mnohem dříve než ochrana. A že bychom se my Slováci stali kulturně vyspělejšími pomocí nějaké ochrany, to Rázus zajisté nemůže sám věřit, ačkoli jeho a Hlinkova víra je síly abnormální. Nikdy jsme si ještě kulturně nestačili; uzavřeli-li bychom se před českou kulturní konkurencí, museli bychom sahat po maďarské kultuře. A má to vůbec nějaký význam chrániti se před vyspělejší kulturou? Jsou to silácké a bezobsažné fráze.

Ovšem každá konkurence slabšího se silnějším je pro slabšího bolestná. Odpomoc není v umělé ochraně slabšího, v případném separování, v nadávání, a v nenávisti proti silnějšimu. Tím se jen mohou zvyšovat ty bolesti. V boji se tuží svaly, v boji se připravíme, my Slováci, pro život, nikoli v útěku z boje. Jde jen o to, aby vládla spravedlnost, právo a rovnost. Tyto ideály u nás není třeba dobývat. Nutno je jen strážiti. Všecko záleží na hospodářském přeorientování Slovenska, jak si to nová politická konstelace vyžaduje, a na naší práci, slovenské práci.

literatura a umění

Otto Rádl:

Tvář filmové Ameriky

I.

Zakázané představení.

Pod bouřlivými auspiciemi došlo minulý týden v Praze k představení náhodně vybraných tří filmů poslední americké produkce. Poněvadž dosud americké filmové půjčovny setrvávají v pasivní resistenci proti dosavadní dovozní praxi, a poněvadž právem mají dojem, že tato praxe byla namířena především proti nim (nebot ony zásobovaly celé dvě třetiny našeho filmového trhu) — bylo třeba sáhnouti k neoficiální formě dvou soukromých filmových představení. Obchodní atašé americké legace, Don C. Bliss chotí, pozvali proto asi sto osob z kruhů svých přátel spolu s několika filmovými referenty do pražského biografu Fénix, aby tu během dvou večerů jim ukázali pět filmů, jež jim Mrs. Canty, evropský reprezentant amerického ministerstva obchodu poslal do Prahy k soukromé informaci.

Na formě soukromého předvedení by nebylo nic neobvyklého, neboť v době rozkvětu ruské filmové tvorby pořádala podobná soukromá představení velice často i sovětská obchodní mise v Praze a seznámila nás tímto způsobem s nejdůležitějšími díly své tvorby, o nichž bychom se jinak dočetli jen ve filmových historiích, poněvadž členové censurních sborů omezili jejich znalost jen na úzký kroužek svých příslušníků. Americké filmy na byly pojednou docela stejně zapovězené pikantnosti, jakou měl kdysi Roomův „Lidský arsenál“, nebo třeba

Konincevův a Traubergův „Modrý expres“. Zdá se to paradoxní, ale viděti pět docela měšťanských amerických filmů v Praze v srpnu 1933 mělo kouzlo zapovězenosti, jako kdysi viděti necensurované filmy sovětské.

Přičinilo se o to filmové oddělení v pražském ministerstvu vnitra, jemuž podléhá povolování veřejného provozování filmů. Referent tohoto oddělení pokusil se ještě v poslední chvíli představení zakázati, vzhledem k tomu, že pět ohlášených filmů nebylo dosud v Československu censurovu připuštěno. Jeho intervence byla však marná a představení se přesto konalo.

(Tímto představením byl dán právnicky neobyčejně důležitý precedenční případ, jenž ukazuje, že podle par. 2 spolkového zákona jsou u nás možná i soukromá film. představení ve veřejném biografu. Právnicky o tom nebylo nikdy pochybnosti, ministerstvo vnitra však dosud hájivalo názor, právnicky nepodepřený, že rakouské nařízení ministerstva vnitra z 18. září 1918 vylučuje použití par. 2 spolkov. zákona a pořádati ve formě t. zv. „důvěrné schůze“ i pro soukromá filmová představení. Půjčovny se totiž většinou dosud obávaly dáti k dispozici film k soukromému představení, i když všechny náležitosti zákona byly zachovány, obávajíce se možných represálií ministerstva vnitra ve formě „důvěrné schůze“ 1. ve veřejném biografu, 2. pro individuálně a písemně zvané osoby soukromé představení, 3. filmů v Československu dosud necensurovaných. Nemůže tedy již býti pochybnosti o tom, že pokud se nejedná o díla politická rázu protistátního, jsou podobná filmová představení u nás možná. Nemůže se tedy již opakovati onen pikantní případ, jenž se přihodil při podobném soukromém předvedení filmu Deschampsova „Mládenec paní Hussonové“, jenž ještě před svým censurováním byl promítán soukromě v pražském kinu, a kdy policie zastavila zahájené vyšetřování jenom z toho důvodu, že se zjistilo, že při tomto soukromém předvedení byl přítomen sám — ministr vnitra.)

Pět nových amerických filmů.

Za tohoto neklidného doprovodu paragrafů a úředních opatření spatřili jsme tedy skoro po dvou letech v Praze opět pět amerických filmů, z nichž každý osvětlil tvář filmové Ameriky s jiné strany.

Sternbergův film „Blonde Venus“ (Plavá Venuse), ve hlavní roli s Marlenou Dietrichovou, nám ukázal typický star-film herecký i režisérský, milionové dílo rafinované do nejmenších detailů, uměle vypěstovaný skleníkový květ, v němž nechybí nic, kromě lidského srdce. Borzagův válečný příběh „A Farewell to Arms“ (Rozchod s vojnou), zpracovaný podle románu E. Heningwaye, nás informoval o tom, jak se daří moderní americké literatuře s film. reflektory, a jak mohutný je u Američanů onen dravý smysl pro realitu všude tam, kde se nedají svěsti ke konvenční larmoyantnosti. Mamoulianova opereta „Love me Tonight“ (Měj mne večer rád) s Chevalierem a MacDonaldovou, předvedla Ameriku v nejpříznivějším světle: v herecky i technicky virtuosní musikální komedii, sršící vtipem a nápady, v mistrovské režii a s rozkošnou autoironií na snobistické faible Nového světa pro feudální tradice Starého světa. Tato jemně sarkastická Amerika však nezapře, že chodila do školy v Evropě k velikému obnovovateli jménem René Clair, což je zase lichotivé pro nás, lidi starých pevnin. Druhý film režiséra Mamouliana, „Dr. Jekyll and Mr. Hyde“ (Dobrodružství dra Je-

kylla a pana Hyda) podle starého románu Stevensonova nám ukázal, že Amerika ztrácí smysl pro životnost, kdykoli si umínuje „dělat umění“, a že dovede sice udělati sensační podívanou par excellence, při tom však také značně nepříjemně překračovati meze slušné míry. Amerika pompézní a honosná, Amerika stomilionová a dekorativní, Amerika procovská, která nám s palci v rukávech u vesty říká, „že si konečně může dovolit i tohle“, nám ukázala římskou historii „V e z n a m e n í k ř í ž e“ v režii Cecilla B. de Milla, velkoobchodníka historickou věrností a zplnomocněného representanta křesťanského idealismu pro Spojené státy a zámoří. Tato Amerika nám je ze všech nejméně sympatická, ale obecenstvo se konec konců pramálo stará o podobné umělecké nesympatie a nalézá právě v de Millovi svého člověka.

Bylo by velikou odvážností tvrditi, že těchto pět filmů představuje to nejkrásnější, co nám Amerika může nabídnouti. Těchto pět filmů Paramountu je spíše jen docela náhodný výběr kopií, které právě byly po ruce. Ale je v nich vcelku tolik typicky amerického, že nás poučí o duchu lidí na druhé straně a jejich způsobu myšlení daleko lépe, než silná kniha.

Setkání s Marlenou.

Když v „Plavé Venuši“ přebíhají první scény nahých dívek, míhajících se v lesní tůni za diskretní spleť splývajících smutečních vrb, očekáváte trochu se zvědavostí a trochu s neklidem první vystoupení Marleny Dietrichové. Pak se náhle vynoří z vody její hlava s pohledem naivní německé Markétky, která mluví s naléhavou upřímností a s přesvědčující prostotou. Hned od tohoto prvního setkání vidíte, kolik si dala Amerika práce s tím, aby nám na této ženě ukázala všechno, co dovede, a všechno, o čem sní. Marlena tu je vyvolena k tomu, aby representovala erotický ideál celého světa. Není to úkol hodný závisti, jak ukazuje Marlenin vývoj až k tomuto pátému filmu.

U tanečnice Loly v evropském „Modré mandle“ představovala ještě docela animálně prosté ženství, byla to mladá a hezká holka ve starožitném lokálu, která je dojata tím, že se do ní zamiluje stárnoucí pan profesor, zprvu k němu příle s celou oddaností, potom však ho opustí pro mladšího, protože ji odpuzuje stále děsivější patologický rys jeho stařecké lásky. Lola byl zjev plný „sex-appealu“, v podstatě typ docela zdravý. V „Maroku“ se již objevuje nebezpečná sentimentalita: nejprve strašná únava životem u mladé ženy, která příliš mnoho a příliš překotně žila, pak její přilnutí k robustnímu mladému typu vojáka v cizinecké legii, odmítnutí ideálního boháče a odhodlaná lopotná cesta v malých stěvíčích do závějí pouště, budoárová dáma vlekoucí kozu na provázku do dalekých útrap — v této cestě z baru k přírodnímu rousseauismu už bylo něco hodně falešného, v tom už je Amerika s papírovostí svých ideálů a se svými magazinovými představami o člověku. Špionážní detektivka „X 27“ je dalším krokem k nepřírozenosti: tady už je žena docela jen schematem, s ničivou láskou, s touhou po pomstě, s velkolepou všudypřítomností, princip mužství, reprezentovaný obhroublým vojákem přímočarých vášní, a princip ženství, představený geniální vyzvědačkou, oddanou a rafinovanou, trpící a nakonec hynoucí, aby zachránila muže, kterého milovala — tohle už ukazuje Ameriku se špatné stránky, ve vkusu i v morálce.

Poznáváme z těchto filmů, že je něco prohnílého v onom státě, pro něž se v milionových filmech vydává

za obraz citových vztahů mezi lidmi něco tak falešného. Vidíme tu, že zkomercialisovaný svět, v němž záleží jen na dolaru a na vymoženostech vnějškové civilizace, ztratil vztah k prostému lidskému nitru, k upřímnosti lásky, k naivnosti vztahů mezi mužem a ženou. Místo toho vytvořili si Američané imaginární citový svět, v němž se rafinované ženy-bestie zamilovávají smrtelnou láskou do nadmužů, v němž se rozpoutávají složité souboje mezi těmito umocněnými muži a oněmi kondensovanými ženami, v němž v nitru lidí, vyprahlých uprostřed podivné barové kultury při dekadentní hudbě jazzu a dekoraci z umělých květin, hárají křečovitě touhy po návratu k přírodě, jenž se nikdy ovšem už nemůže zdařiti.

Umělé květiny.

V dalším filmu Marleny Dietrichové, v „Šanghajske expresu“, nabývá docela organicky vrchu ideál, v němž se hledá východisko: ďábelsky svůdnou a ničivou kurtisánu „Šanghajskou Lili“ zachraňuje spořádané manželství. Před tím nalézali Američané v ženě ještě určitou původní démoničnost, určitou vrozenou ničivost, „věčně ženskou“; v tomto filmu však bylo již všecko vyústěno jen v otázku manželského zakotvení. Bestie Lily je vlastně nešťastná žena, a dostala se na cestu neřesti jen proto, že nedosáhla v mládí svého milovaného lékaře: jakmile se s ním však při dramaticky pohnuté jízdě v rychlíku z Šanghaje opět setkala, rázem se v ní probudila nejčistší obětavost, rázem našla zpět cestu k svému Bohu, rázem se proměnila opět v hodnou ženušku. To už bylo po stránce psychologické a ideologické docela laciné zboží výborného amerického čtyřbarvotisku.

Tak se dostala Marlena Dietrichová od stupně ke stupni až k tomuto nejbizarnějšímu ze svých filmů, až k „Plavé Venuši“. Toto režisérsky přerafinované dílo přináší vlastně už jen řadu sólových výstupů pro Marlenou, je to revue vystavěná z protikladných výjevů pro tuto chameleonovitou ženu, stále proměnlivou a nikdy ne definitivní.

Je tu nejprve německým děvčetem ve Schwarzwaldu, a hned nato sympatickou maminkou v New Yorku, jež koupe ve vaně svého malého chlapce — chvíli zpívá synáčkovi německou ukolébavku a hraje mu na dřevěnou hračku s tančícími andílky, a už je v kanceláři manažera a vykasává si sukně, aby ukázala linii svých nohou — vidíme ji ještě jednou s dítětem, od něhož si běře pro štěstí malého Teddy-medvěda, a už sedí v dekolté a ve pštrosím peří před zrcadlem v garderobě nočního lokálu — vidíme ploužící se ohavnou gorilu v revuálním čísle a za chvíli z gorilí kůže vyleze Marlena polonahá — vrací se večer s cizím mužem, přijímá od něho šek s penězi, a hned nato je starostlivou manželkou, která dává všechno muži, aby se mohl za tyto peníze vyléčiti. Na tomto systému briskních protikladů je vybudován celý námět. Marlena — Helena Faradayová — prožívá tu chvíle komfortního štěstí na milionářově motorce někde na dalekém moři, a hned nato letí do náruče svému muži, který se šťastně uzdravil ze své otravy při experimentech radiem, a hned zase už stojí před svým mužem jako obviněná a říká mu do očí celou pravdu. Prchá ve zmatku lidí po newyorské ulici s dítětem v náruči, a již vystupuje jako vítězná star na jevišti v Baltimore. V elegantním hotelu učí svého malého chlapce psát a už je nucena vzít místo myčky nádobí někde v Norfolku, jsouc stíhána detektivy, kteří jí chtějí

odebrat dítě. Pracuje na farmě a jede s malým Jonnym za šťastného letního dne na fůře sena, zpívajíc mu idylicky „Sagt, wer mag das Männlein sein...“ — a už je zajata a postavena před soud jako tulačka v New Orleansu. Žije v Galvestonu, na farmě třepotající se slepicemi, a vodí muže na lásku do bizarních lokálů za dnů tetelících se strašným jižním vedrem, jen aby si získala peníze pro své dítě, a najednou své dítě dobrovolně vydá. Loučí se s dítětem na vyprahlém americkém nádraží s němým heroismem, a už je opilou děvkou ve strašné špinavé ženské noclehárně, kde všechny peníze, jež dostala od muže, dá staré rozcuchané ženské. Opilá se potácí ven a najednou se vynořuje ze záplavy světél z dekorace pařížské revue, v bílém fraku s bílým cylindrem, jsouc krásnější nežli byla kdykoli jindy. A uprostřed bohatství odmítá ruku mladého milionáře, pro něhož kdysi opustila muže — a pojednou s ním přijela do New Yorku a stojí na chodbě chudého bytu, kde bydlí její muž a dítě. A v divoké večerní toaletě zase myje a ukolébává svého chlapce a prosí bázlivým hlasem muže, aby jí dovolil tu zůstat.

Je to kytice z umělých květin parfumovaných chemickými sloučeninami. Ale o pravděpodobnost tady ani neběží. Jde tu jen o oslnění diváka, jako při nejvýřivější revui. Jde tu jen o účinek na obecnost. A ten se dostavuje neomylně: obecnost slzí a smrká, jak si režie přeje.

Režisér von Sternberg.

Režisér Josef von Sternberg se zajímá jenom o svůj účinek a o svou techniku. Život sám ho nezajímá. Ze tří významných hollywoodských režisérů, kteří nosí aristokratický přídomek, má von Sternberg stejně málo zájmu o prostý život jako von Stroheim, a i ten třetí, v jejich dobré společnosti, pan De Mille, se nedostane také nikdy životu až na kůži. Sternberg však reprezentuje nejvyšší míru artismu, do něhož se až americký film kdy dostal. Je to artism evropský. Charakteristické totiž je, že Sternberg ani Stroheim nejsou vůbec rodilými Američany, a že v jejich typicky neamerických sklonech lartpourlartistických leží i u obou jich kus úmyslného snobismu, v němž krmí své okolí úmyslným bluffem.

V tomto jeho posledním filmu je bluffu, vypočítaného efektu a řemeslné dovednosti daleko více, než objevené skutečnosti nebo prosté krásy. V tomto filmu najdeme syntesu všeho, co Sternberg ve filmu dosud vytvořil, co naznačil ve svých předchozích dílech: bohužel je tato syntesa pro Sternberga umělecky nepříznivá. Už ve svém prvním filmu „Salvatiön Hunters“ (Lovci spásy) měl stejnou zálibu v místech bezútesně špíny romanticky viděné, už v obrazech z Chicaga a jeho podsvětí „The exquisite Sinner“ (Neobyčejný hříšník), „Underworld“ (Podsvětí) a „Paying the Penalty“ (Odplata), miloval divoké kontrasty, bizarní existence, malebnost spodin, už v „Last Command“ (Poslední komando) a „Case of Lena Smith“ (Případ Leny Smithové) a „Thunderbolt“ (Chlapík) spojoval magazínovou líbivost, sentimentalitu s nejjistší obrazovou technikou, a také v „The drag Net“ (Vlečná síť) a „The Docks of New York“ (V dokách newyorských) měl čisté andělské bytosti plavých žen, které ve spodinách společenského kalu zůstávaly romanticky neposkvřené. Ve všech těchto svých filmech ukázal se Sternberg mistrem obrazové kompozice, ne-

dostížný umělec v transposici všech psychologických dějů do řeči fotogenie, objevitel nových a rafinovaně zajímavých fotografických záběrů i efektů světelných, smělý atelierový architekt, jenž k množství kulisových a dekoračních stalaktitů navěšel do svých scén vřady také ještě stejně podivných stalagmitů, splývající se stropu ve formě řetězů, provazů, lan a šňůr, sítí a závěsů, latí, trámů a schodišť. Vertikální členění obrazu, jemuž se podivujeme v Pabstově „Žebrácké opeře“, je objevem Sternbergovým a je vybudováno v naprosté soustavnosti již ve všech jeho němých filmech. Také jeho zvukové filmy jsou stálými variacemi téže techniky obrazové a dokonce i stejných námětů, a v nich najdeme ještě zřetelnější cestu k této „Zlatovlasé Venušiči“. (Jedinou výjimku mezi nimi tvoří zfilmování Dreiserovy „Americké tragédie“, které stojí stranou ve Sternbergově díle, k němuž přišel Sternberg pouhou náhodou, místo S. M. Eisensteina, jenž toto dílo měl filmovat, film, ve kterém najdeme docela nesternbergovské oproštění a zjednodušení obrazu, lineární přímočarost v rozvíjení děje a ledový chlad ve všech úzkostlivě čistotných situacích, bez jediné koncese obvyklé americké magazinové sentimentalitě.

Všechny ostatní jeho zvukové filmy jsou stejně stavěny pro jedinou herečku, jsou stejně v ideologii glorifikací lehké ženy a v dramaturgii rapidní tříští krátkých scén, rafinovaně kontrastovaných a efektně překvapujících, a ve fotografické technice vykupujících lacinou sentimentálnost a psychologickou povrchnost nejkrásnějšími objevy pohyblivých konstelací z barvy černé, bílé a pěti set odstínů šedi. Po „Modrém anděličce“, jenž se objevuje s naprostou bezpečností možnosti využití chansonu, hudební a zvukové kulisy, lomozu evokujícího představu o prostředí, v době, kdy jiní ještě dlouho se zvukovým filmem tápali, rozšířil Sternberg svůj výrazový materiál už jen o krásu exteriérů v „Maroku“, vystupňoval sensačnost v „Dishonore“ (u nás „X 27“), zkomplikoval světelnou techniku v „Sanghaském expresu“, aby pak sloučil to všechno, dobré i zlé v dnešní „Plavé Venušiči“.

(Dokončení.)

Osudy sovětské literatury

(K prvnímu sjezdu spisovatelů SSSR. *)

Literatura a svoboda.

Osud každé literatury je spojen co nejužší s osudem národa. Byť byl sebe větší talent umělcův, byť byly sebe větší a prohloubenější jeho speciální vědomosti a vlastnosti, umělec je schopen projevit veškerou sílu svého nadání pouze tehdy, bude-li čerpat z národních prvků, bude-li schopen pocítovat nejjemnější hnutí svého národa, vycítí-li jeho ještě nevyslovené myšlenky i touhy národa... To je obecně známo — známo je i to, že žádná literatura se nemůže normálně vyvíjet, jestliže její tvůrci nemají nejzákladnější podmínky osobní svobody.

Sovětská literatura od samého vzniku byla vtěsnána do přísného, železného rámce, ze kterého nesmělo vyjít jediné svobodné slovo: romány, novely, povídky, básně,

*) Vzhledem k nedostatečné přípravě sjezd, který se měl konat 20. VI. 33, byl odložen na neurčito podle novinářských zpráv.

dramata, kritické články — skryté v nich obrazy, city i myšlenky nejen že nesměly nějak se rozcházet s myšlenkami, názory i praktickými cíly sovětské vlády, ale musely zesilovat a rozšiřovat jejich smysl a význam, musely fakticky a činně spolupůsobit při všech návrzích a plánech vlády, zkrátka sovětská literatura měla být objednanou uměleckou ozdobou celé výstavby nového sovětského života. A literární činitelé nejen že nesmějí si činit nároky na přirozené právo osobní svobody, vlastního chápání dějů, nýbrž, chtějí-li být sovětskými spisovateli, musí bojovat proti tomuto právu, bojovat proti svobodě slova, bojovat za neomezenou moc ideologie komunistické strany, bojovat proti starému měšťáckému pojetí literatury, znázorňující objektivně lidskou společnost; sovětské spisovatelé jsou nuceni hájit pouze to, co odpovídá důležitosti okamžiku a aktuálním úkolům sovětské vlády.

Jestli některý autor odbočí od podmínek sovětské vlády, okamžitě je prohlášen za „úchylku“ a vyzván, aby chybu napravil. Zvláště typickým příkladem je případ spisovatele Pilnjaka: jeho román „Krasnoje Děrevo“ byl označen jako „uklon“, neboť prý sympatisoval s maloměstáckými vrstvami. Vyzván byl, aby okamžitě svou vinu napravil. Pilnjak přiznal se k své vině a prohlásil veřejně, že byl právem vyplátněn, ba, že zasloužil více. Po takovémto přiznání Pilnjak, díky svému značnému nadání napsal v krátké době nový román, tentokrátě sto procentně sovětský.

Nová literatura ruská.

Kdo mohl věřit v možnost rozvoje literatury za podmínek, předepsaných sovětským režimem? Nikdo nevěřil, nikdo nemohl přistoupit na tyto podmínky. A ruští spisovatelé odcházeli poslední z boje za svobodu lidského slova. Veliký bouřlivák, Jesenin, chtěl prorvat se kalenným veršem dusnou atmosférou k slunci, k světlu — nevydržel, zahynul. Byl okamžik hrobového ticha v literárním světě. Tento okamžik nelze určit časem ani vnějšími okolnostmi — to bylo vnitřní hluboké mlčení, vnitřní, snad nejkřutější revise, po které následoval ohromný vnější příliv literatury; desítky, ba sta nových lidí, kteří někdy neměli ani „zkoušky pera“, dosahují literárního jména nejen doma, ale i v cizině za nebývale krátký úsek času.

S napiatým očekáváním něčeho nového, se zostřenou zvědavostí, přijala veřejnost sovětskou literaturu. A je pochopitelné proč. Sovětská literatura byla jediným jevem současného ruského života, jež mohla více méně objektivně odrážet skutečnost. Proto s počátku sovětská literatura se nesetkala s hlubší kritikou a sami bolševici přiznávají, že „s počátku sovětská beletristika představovala v cizině něco sensačního, exotického, ba fantastického.“

Kdo smí spisovat.

Ale toto první období ve vývoji sovětské literatury minulo, možno je pojmenovat obdobím důsledné sovětské literatury, obdobím úplného podrobení se. Za vnější moment konce tohoto období možno považovat rozhodnutí komunistické strany o založení jediného svazu sovětských spisovatelů, jež bylo uveřejněno v dubnu minulého roku.

Přehlížejíc výsledky svých úspěchů, komunistická strana SSSR. se rozhodla prozkoumat svým okem hospodáře též výsledky literatury. 23. dubna minulého roku rozhodlo se centrální vedení strany, aby všechny existu-

ující svazy spisovatelů a literární skupiny byly likvidovány. Místo nich měl být vybudován svaz proletářských spisovatelů SSSR. Zabývati se literární činností mohou nadále jen ti spisovatelé, kteří nejen že bezpodmínečně uznávají sovětskou vládu, ale i budou aktivně bojovat za program bolševiků; tištěna budou pouze taková díla, ve kterých se budou zrcadlit myšlenky, obrazy i city, odpovídající příslušné etapě socialistické výstavby. Toto rozhodnutí, jak vidíme, bylo formálním opakováním dřívějších podmínek. Ale na to sovětské noviny i časopisy uveřejnily obšírný materiál o tom, jak reagovali na toto nařízení sovětské vlády. Z celého materiálu vyplývalo, že ohromná většina spisovatelů přijala podmínky a nařízení vlády s nadšením. A zdálo se, že vše jde dobře: sovětská vláda dosáhla úplného podrobení se literatury svému vedení, a literární činitelé nejenže neprojevili jakýchkoliv příznaků nespokojenosti, naopak, demonstrovali aktivní odhodlanost bojovat proti všem pokusům o odbočení od direktiv komunistické strany; celá věc nového směru sovětské literatury stávala se jaksi prostou technickou otázkou. Avšak celá ta reorganizace vlekla se dlouho a přípravy k sjezdu vzaly na se náhle neočekávaný charakter: technicko-organizační otázky dostaly se do pozadí a znenadání se vyskytlo takové množství otázek spojených s osudem literatury, že ihned bylo zapotřebí nového zásahu vlády; vznikla nevyhnutelnost systematisovat všechny tyto otázky. Mezi takovými otázkami byla především sovětská dramaturgie; proto bylo sovětským spisovatelům navrženo, aby bylo jednáno na nastávajícím sjezdu o sovětské dramaturgii a v přípravných pracích bylo dovoleno probírat ze široka tuto otázku. A takovým způsobem od formálních poznámek o nedostacích sovětské dramaturgie rozvinula se skutečná literární diskuse, jež vystoupila živelně z vytčeného rámce; spor přenesl se do spisovatelých klubů, do vědeckých shromáždění, do soukromých bytů; počet otázek se množil a komplikoval; vystupovaly neočekávané dávno zapomenuté staré ruské otázky jako: spor o „západnictví a slavjanofilství“, o počenicích a bezpočenicích“, o novatěrech a přivržencích klasicismu. Ba byly pokusy, poznamenává dopisovatel „Pravdy“, prosadit po tichounku ubohou myšlenku — osvobodit se od ideologie. To vše bylo přirozeně neslýchanou drzostí, ale sovětská vláda nepovažovala veškerý ten hluk za vážné nebezpečí a zachovala se k tomu jako k nevinnému zápalu a horlivosti — prostě někteří zapomněli, že se nedebatuje. Nutno to připomenout horlivým hlavám, nutno je přivést k rozumu.

Tuto záležitost dostal na starost osvěcený literát — komunist, A. Lunačarskij, který vystoupil s literárním programem dvěma směry najednou: pokud jde o dramaturgii, vyjádřil své názory v rozmluvě s režisérem uměleckého moskevského divadla, K. S. Stanislavským (tato rozmluva byla otisknuta Lunačarským v novinách); pokud jde o literaturu vůbec, vypracoval zvláštní literární manifest, který přednesl na jedné ze schůzí ple- na organizačního komitétu svazu spisovatelů SSSR.

„Socialistický realismus.“

Podle učení A. Lunačarského umělecký vzrůst sovětské literatury záleží zcela na správném osvojení si zvláštní metody, kterou Lunačarskij nazval „socialistickým realismem“, Socialistický realismus chápe skutečnost jako vývoj, jako hnutí jdoucí v neustálém boji protikladů, poznává, že základní hybnou silou dějin minulosti, přítomnosti a budoucnosti je třídní boj.“ Takovou

všeobecnou definici podkládá Lunačarskij své teorii a dodává při tom, že socialistický realismus je přístupný i těm, kdož neovládají znalost filosofie dialektického materialismu. Teorie Lunačarského, nehledě ke krajně ubohé myšlence, kterou obsahuje, přece jen vyvolala živou pozornost širokých literárních kruhů. Spor stal se odbornějším: začaly spory z různých příčin, různými způsoby o socialistickém realismu; měřítkem socialistického realismu začla se oceňovat literární práce; ihned jali se mladí spisovatelé-komunisti používat této teorie jakožto nového věšteckého slova, jako magického prostředku, schopného ukazovat rázem cestu k velikým dílům.

„Přisahají již na socialistický realismus“, poznamenává spisovatel Kiršon, „ale zdá se mi,“ přiznává se, „že zdaleka ne všichni jsou si vědomi, co je to vlastně.“

Proč nebylo vytvořeno nic velkého?

Spor po Lunačarského prohlášení nejen nepřestal, ale rozpoutal se ještě více. Především byly sporné výsledky, kterých sovětská literatura dostihla; za patnáct let samostatného bytí sovětské literatury neobjevilo se ještě takové umělecké dílo, které by dokonalostí formy, stylu, bohatstvím obrazů, citů a zážitků obsáhlo veliké současné události. Za nejpozoruhodnější v tomto smyslu byl uznán zcela nepatrný počet děl, mezi něž v první řadě patří: „Tichý dům“ a „Podnjataja celina“ od Šolochova, Brusky-Pamferova, kteří zdařile odkrývají obrazy vesnického života; „Hydrocentrál“ od Šaginjanové, „Šot“ od Leonova a „Vremja vperěd“ od Katajeva, jakožto díla, jež nejlépe ukázala boj o industrialisaci.

Co se týče dramaturgie, bylo shledáno, že se nachází v naprostém úpadku, ba mluvilo se o zvrácenosti tohoto „složitého a delikátního umění“. Většina činohr byla pouze „koktavým, suchým, vyumělkovaným materiálem“.

Vyvstává osudná otázka, jež vzbudila tuto neobyčejnou, živou diskusi — proč sovětské spisovatelé nevytvořili skutečně velkých děl? Proč nebyly vytvořeny Magnitogorsky v literatuře? V čem to věží? I mnozí spisovatelé komunisti kladou si naivně tuto otázku, jako komsomolec Abram, zklamaný v lásce ze známé komedie „Kvadratura kruhu“ od Katajeva. Abram se ptá: „Je tu příbuznost povah? Je. — Je tu vzájemné porozumění? Je. — Je tu třídní příslušnost? Je. — Je tu všecko a zároveň takový strašný krach. Co je to? Nechápu. Všecko a celkem a vůbec tma.“

Zdá se, že má sovětská literatura všecko po ruce, čeho je podle teorie třeba. Řídí komunistická strana literaturu? Řídí. (Čím dále tím přísněji.) Revoluce pokračuje? Pokračuje. Jest zápas a dramatičnost v životě? Jest. Protiklady v životě jsou? Jsou, nezmizely, ba jsou ještě složitější. Život velikého národa, plný ohromujících obrazů utrpení, hoře, hrdinských činů a pádů, zoufalství a víry nenachází ozvěny v suchopárném, umělém dramatickém materiálu, jímž jsou přecpána výborná sovětská divadla. Jak je vidět, hlavní příčina, snižující uměleckou tvorbu sovětské literatury, záleží v nuceném výboru temat. „Vhánění spisovatelů do požadovaných temat,“ prohlašuje spisovatelka Šaginjanová, „již mnohé vykloubilo a nakladatele zasypalo špatnou literaturou.“ Ještě břitčeji a otevřeněji zní prohlášení spisovatele Niki-forova: „Ech, chcete-li, jsem s námi se všemi nespokojen.“ (Prohlášení bylo proneseno na jednom diskutačním shromáždění spisovatelů.) „Hříšní jsme lidé, píšeme po jakémisi napřed vymyšleném plánu, píšeme pro něco a ne o čem. My píšeme jaksi o kolchozu, ale ne o kol-

chozu, píšeme jaksi o údarníkovi, o továrně a ne o skutečné továrně, ne o skutečném člověku v širokém smyslu slova. Považuji za ideální stav takový, jestliže ten nebo onen umělec má své vlastní myšlenky, řekl bych dokonce názory, nu a zrodív je, vyjasňuje si je a zapisuje si je. Pak vytvoří román, povídku, novelu, činohru. To ale bude jeho vlastní dílo, nikým nevnučené.“

Dramatik Afinogenov, který jest podle sovětských kritiků jediným význačným dramatikem, prohlašuje otevřeně a důrazně, že hlavní příčina nízké úrovně sovětského dramatického umění záleží v nuceném směřování otázek politických s otázkami umělecké tvorby. A konečně všichni spisovatelé, kteří se zúčastnili této diskuse, přiznali, že ohromná většina mladých sovětských spisovatelů je nedostatečně literárně připravena, povrchně seznámena s klasickou literaturou, nestuduje dostatečně formu a styl starých klasických vzorů, málo pracuje na vlastním stylu, jejich vztah k lidové mluvě je nedbalý. „Spisovatel musí mít velkou kulturu,“ praví spisovatel Gladkov, „poznávati živý obraz národa, znáti složité zákony umění.“

Tajný život ruské literatury.

Jaké přirozené vývody vyplývají z těchto nepochybně hluboce upřímných prohlášení? Literatura musí být nezávislá na politických úkolech; tradice veliké ruské literatury nejen že nesmí být ohlušena hlukem a třeskem aktuálních otázek, ale živěji a plněji má se odrážeti v událostech dnešního historického dne a „píseň o překrásné vnitřní lidskosti“ nesmí se utápět ve výkřících „hurá“ a ve hřmění socialistických vítězství. Literatura musí povznášet k skutečnému „poslednímu rozhodnému boji“ o vítězství svobody pro všechny a pro každého. Tyto vývody byly nevyhnutelné, na ně narazil veškerý tento spor. Ale sovětské spisovatelé nesmějí svobodně státi za těmito vývody, neboť to by znamenalo otevřený boj se sovětskou vládou, boj přirozeně nerovný, k němuž jejich síly nestačí. Ale jejich prohlášení jsou známa již celému literárnímu světu a myšlenky vyjádřené jimi neztratí svého kulturního významu ani v tom případě, kdyby snad někteří z nich byli nuceni vzítí svá slova zpět.

A celá ta diskuse ukázala, že i za sovětského režimu existuje skutečný, nezávislý literární život, skrytý v srdcích i duších spisovatelů, pro které je umění svaté, a pro které lidská duše není marxistickým pojmem, ale živou lidskou duší; vnučená jim temata procházejí jejich vlastním vnitřním světem. Do jaké míry tento vnitřní svět se zrcadlí v legálně uveřejňovaných dílech, lze posuzovat samozřejmě jen na konkrétních případech, ke kterým se hodláme vrátit zvláště; ale předem již můžeme tvrdit, že skutečné umělecké dílo t. zv. sovětské literatury vyznačuje se svou svéráznou dvojakostí a dvoustranností. Dílo sovětského spisovatele je reliefně obráceno vnější stranou k sovětské vládě: vytčení tematu, aktuální myšlenky, rozestavení osob v líčených událostech, ba někdy i samotný styl. To představuje jaksi uniformu „spec-oděv“ v literární produkci. Ale pod touto literární pokličkou, jakož i pod „spec-oděvem“ dělníkovým v sovětské továrně bije živé lidské srdce, skrývá se složitý lidský život; jeho pravdivé vyobrazení obsahuje též vnitřní podstatu skutečného uměleckého díla sovětského spisovatele.

Bez Stalina nemožno....

Tuto sílu pocítil i Stalin, pochopil, že současná literatura již vyrostla ze sovětského munduru, že báječně

střížený a nuceně přiléhavý šat literatury je pořádně odřený, ba místy již děravý a mohl by se skoro rozpadnout, jestliže se nevymyslí něco nového, nestříhne něco originálního. A Stalin našel prostředky, aby byla sovětská literatura udržena na výši. Je přesvědčen, že je nevyhnutelné, aby bylo povzneseno postavení spisovatelovo, aby byly vytčeny nové úkoly, ještě důležitější; sovětské spisovatelé, podle jeho mínění, musí se stát „inženýry lidských duší“. Vskutku bolševický styl! Vskutku nebývalý požadavek! Jaký smysl se skrývá v této moudrosti? Vysvětlení nám dává úslužný teoretik komunismu, Bucharin. Ve speciálním článku, věnovaném jubileu Maxima Gorkého dokazuje, že přichází nový člověk, že vzhledem tohoto člověka je sám Gorkij, že charakteristickými rysy tohoto člověka musí být toto: „železný i dobrý, zápasník i duše něžná, bojovník i prorok, voják i učitel. Přichází s tvrdým pohledem rozumných očí, ve kterých tkví bezmezný přesvědčení silné jako dýmánek o konečném a rozhodném vítězství.“ Takového člověka mají vytvářeti sovětské spisovatelé. Po Bucharinovi spěchá Gronskej, stoprocentní sovětský spisovatel a předseda organizačního komitétu Svazu sovětských spisovatelů předvésti, jakým způsobem možno dosáhnout tohoto cíle, jakým způsobem je možno se stát inženýrem lidských duší; velmi prosté: dobře prostudovat veškerá ústní prohlášení a díla Stalinova; v nich je celé tajemství úspěchu sovětské literatury. „Což je možno o čemkoli psát, neznáme-li Stalina?“ obrací se s retorickou otázkou k spisovatelům, přítomným na debatní schůzi, a směle odpovídá: „Naprostě není možno — bez Stalina nelze ani nic pochopit, ani napsat.“ Těmito slovy předurčen je osud této literatury.

Aby se sovětská literatura rozvíjela, je, jak vidíme, nevyhnutelné: osvojit si dobře socialistický realismus Lunačarského, prostudovat veškerá díla Stalinova, snažit se být tvůrcem nového člověka, typu, jakého nakreslil Bucharin. Pravděpodobně neodolají mnozí tomuto pokušení, Gronskej nezůstane osamocen; pravděpodobně obdrží čtenářstvo ještě nemálo „děl“ s novými technickými vymoženostmi a vynálezy, pravděpodobně se objeví ještě desítky nových talentů sovětské „literatury“, ale je zároveň nepochybné to, že rozvoj současné literatury SSSR., ruské, ukrajinské, běloruské, gruzinské atd., žádnými zaklínáními zastavit nelze, jakož i vůbec není možné zastavit život národa, ať ho hněte kterákoliv diktátorská moc.

G. F.

Život a instituce

Josef Kodíček:

Židé mezi národy

(K sionistickému sjezdu.)

„Zas bludné zjevy ke mně blížíte se, jež v dětství spatřil zakalený zrak?“

„Co's v mládí vykonal, ke stáru jako bys našel“, říkávali jsme si, hledíce na doby, kdy všechna problematika probouzejícího se rozumového a citového života ústila v problematiku židovskou, jako na světlý, třebaže leckdy pohnutý svět minulosti. První nárazy nepřišly zevnitř, nýbrž zvenčí. První pocit výjimečnosti, první tuchy o odlišném rázu prožívání světa přicházely s prvním

vědomím křivdy, zloby, bezpráví, nebo nelásky prostě. Tehdy byla po prvé vyplašena naivita duše, související dosud neuvědoměle se světem dětství, jehož se stejně nevinně účastnily ostatní dětské duše. Tu záhy s prvním rozpučením duševního života, z ranné vegetativnosti v první duchovní uvědomění uvádělo se všechno, cokoli mladistvá mysl prožívala, ve vztah s duchem a osudem židovstva, se symbolikou židovského osudu dějinného, s židovským prožitím světa, ač jinak všechny obsah tohoto prožívání jevil se a byl český a evropský. Zejména tehdy, kdy jemné a hluboké analýzy židovského položení ve světě, jimiž promlouval k zápasícímu mládí Martin Buber, Weininger, Nietzsche, Klíma a řada jiných myslitelů, kteří formulovali židovský problém až k základům všeho duchovního života, bývala všechna hnutí nervů a srdce i mozku s oblibou vykládána jako emanace hluboce židovského duševního osudu. Teprve zrající chápání světa — jeho skutečností — poučilo jinošskou mysl, kolik rysů této zdánlivě židovské problematiky jest prostým příznakem mládí, prokousávajícího se ke smyslu života a roztrhlo začarovaný bludný kruh. Teprve po tomto vysvobození z věčné vztahovčnosti rozložil se před námi znovu jasný svět. Mysl, prostá již podmíněností a podmínečností, naučila se vnímat přímo skutečností života. Židovský problém zbavoval se extatické, mystické tvářnosti. Vidiny myslitelů, radikálně přehnané formulace, neležely již nad věcmi života jako kouzelný, ale znejasňující závoj. Svět opět zhmotněl a zrak nabýval pevnosti; po lidsku učil se viděti věci lidské. Učil se tomu, že největší umění vnitřního života jest umění nepřeháněti, nepřestovati jednu tendenci duševního života na úkor duševní celistvosti. Umění, neomezovati celku života — ať jeho vznik je jakkoliv historicky podmíněn — nezapíratí žádnou z vnitřních skutečností, ze kterých vzniká život. Ve vztahu k židovskému problému býti si vědomu, že obě složky v životě moderního žida, jak moment židovského původu, tak skutečnost stejně hluboké souvislosti s životem národů, mezi nimiž moderní žid žije, jejichž duchovní život spoluprožívá a na němž spolupracuje, že žádné z těchto složek si nelze odmyslit z jeho celkového vnitřního života a že útek od kterékoliv z nich jest svého druhu renegátstvím. Tak se stává vědomí židovské duševní konstituce i vědomí sounáležitosti k druhým národním kulturám nejen programem, nýbrž plodnou evropskou skutečností, zdravou vývojovou tendencí. Na obzoru již se rýsoval typický úkol židovský: státi se předním spoluvtvůrcem vědomí evropského a světového. Prvkem, který jest dějinným osudem nad jiné povolán, aby viděl vnitřní dění národů, jichž života se plně účastní, i druhým zrakem, národy spojujícím. Asimilace jako program, dokonce s cílem tak nečistým jako je vyhnutí židovské svéráznosti, jeví se modernímu židovi stejnou zradou na vlastním židovském úkolu mezi národy, jako se jeví sionismus, se snahou po soustředění židovstva na jediné půdě palestinské, zeslabením židovských instinktů a napodobou novodobého nacionalismu. S plným přítakáním k židovskému duchovnímu ustrojení, s nímž se narodil, spojuje moderní žid plnou sounáležitost k národům, mezi nimiž se narodil a jejichž úkoly prožívá s nimi jako stejnou skutečností, stejnou tíhu a stejnou — třebaže poněkud kontrolovanou, snad méně pudovou lásku. Uvědomuje si chvílemi odlišnost obou skutečností v sobě, nevidí v nich protikladu, nýbrž zdramatičtění života a cenný úkol. Zpevněl a snad i ztvrdl u vědomí tohoto úkolu, pro nějž zatím nedovede najíti jiného slova, než je asimilace bez renegátství,

amalgamisace vyššího mravního typu. Pro ni i samy pozůstatky antisemitismu nejsou vyvrácením, nýbrž potvrzením cesty. Sám antisemitismus, chladně a tvrdě přijímaný jako zbytek obyčejné pudovosti, zdá se jen připomínkou k bdělosti, burcováním k napětí duševního života a konec konců jen pochopitelnou zlobou většiny k vyspělé a hybné menšině. Kdyby mezi brunety byla menšina, postižitelná na př. rusou barvou vlasů, a stejně živá jako je menšina židovská, vzbudila by patrně hnutí proti rusovlasým. A naopak. Takový je život celků a nutno s ním počítat tak, jaký je.

Šest set tisíc židů bylo v civilisovaném evropském národě vyhoštěno z hospodářského i kulturního života. Ani nelze říci, že byli židé v Německu posledními událostmi deklasifikováni mravně. Neboť jest jistým mravním vítězstvím, ač velmi paradoxním, že šedesátimilionový národ dovedl učiniti pokus o novou organizaci svého státního a vnitřního života, hlavně na základě uměle vybičované nenávisti k menšině tak nepatrné. Židovstvu bylo i příšernými německými událostmi znovu připomenuto, že s ním vývoj zamýšlí asi něco jiného, než je příslušenství k vnějšně asimilovaným, tedy renegátským, židovským svazům bojovníků na frontě. Že mu ukládá jakýsi úkol evropský a nadnárodní. Což mu bylo připomenuto trochu tvrdě, ba bestiálně, příslušníky národa, pro který asi vykonalo více než pro kterýkoliv jiný národ. Neboť co židé vytvořili právě pro německou vědu, techniku, politiku, pro německé hospodářství a umění, že byli mostem a nositelem německého politického, hospodářského a kulturního vlivu na východ až do Ruska a do Bagdadu, jest mimo Německo již v celém světě známo. Jest příznačné, že židé musili býti zničeni ve chvíli, kdy se vítězná část Německa postavila proti Evropě, kdy Německo usiluje o návrat svého života do středověku, jenž ovšem nebyl údobím temna, nýbrž světem jasu a lidskosti u srovnání s ideálem, který chce utvořit soudobý civilisovaný národ podle obrazu lancnechta a podlého, prolhaného, frázemi idealistické filosofie ode všech pramenů života odvráceného, nelidského poloopa. V sionistických kruzích ukazuje se na Německo a mluví se o b a n k r o t u a s i m i l a c e. Nikoliv; židovský problém jest jen zlomkem, ač příznačným, přece však nikoliv nejdůležitějším toho, co se v Německu děje. To není krach asimilace, nýbrž k r a c h E v r o p y, co se stalo v Německu. Židovská otázka je jen průvodním zjevem velkého hnutí za zpřimitivněním a zbarbarštění národního života. Agitační zjednodušení složitých potíží německých na vliv marxismu, židovstva a versailleské smlouvy, jest jen pláštěm tomu, aby se všecken život národa vyloučil z okruhu složitého myšlení a lidského citění pokročilých národů světových, aby zpřevrátil všechny hodnoty a sugeroval světu, že vývoj a odstíněnost života jest nedostatkem. Je-li možno přirovnat vnitřní národní život k technickému tovaru, lze říci, že němečtí vůdci, sami násilníci primitivové, namlouvali světu, že hnojný trakař, národně nabarvený, je vyšším tvářem než novodobý automobil. A lid, zejména středních stavů, trpící nejistotou a bídou, ztrátou svého hospodářského postavení, tomu věří, protože je uveden v paroxysmus a soudnost jeho prchla k lýtým šelmám.

Co se děje v Německu, jest to, čím kdysi hrozil Merežkovský: vládou prasete o tisíce nohách, nebo s tisíci obušky, jak chcete. Je to úspěšná vzpoura proti samozřejmé lidské zásadě, že, co je jemnější, složitější, inteligentnější, vyšší, je hodno úcty a má býti pěstěno. Ně-

mecko vyslovilo heslo o ničemnosti inteligence, nejhroznější heslo, jaké kdy bylo vysloveno z vládních míst, a postavilo lancnechta nad Einsteina. Mluví v takové situaci o bankrotu asimilace jest povrchní. Židé, dokonce i marxisté, jsou podružnou složkou v dění, jehož smyslem jest vláda nízkého primitivismu. Jako nelze mluvíti o vyvrácení marxistické filosofie německým děním, nelze také mluvíti o krachu asimilace. Židé trpí v německých událostech prostě jako nositelé evropské, odstíněné myšlenky a jako viditelná a uchopitelná menšina, která jest věčnou výčitkou domáckému „duchu hroudy“, a prvkem neklidu proto, že jako žádná jiná menšina má životný zájem na vývoji člověka od Křováka ke světoobčanu.

Útisk židů v Německu má daleké následky hospodářské a sociální a bude mít, udrží-li se dnešní režim, čehož se jest obávati, i značné následky kulturní. Sto tisíc židů se už z Německa vystěhovalo, sto tisíc je už na cestě, dalších sto tisíc touží po tom, aby se vystěhovat mohlo; zbytek nemá naděje, že by se mohl uživit, nebo že by mohl žít životem mravně důstojným. Konfiskace všeho zbylého židovského jmění jest na obzoru, bartolomějská noc v záloze... A přece, přes tento hrůzný stav, jemuž je možno jen částečně pomoci evakuací asi čtvrt milionu židů do Palestiny a do jiných zemí, nemají všechny německé události vlivu na ideovou formulaci židovské otázky. Nic nebylo dokázáno, než že dávný strach světa z recidivy barbarství v Německu, natřeném civilisací příliš povrchně, byl oprávněn více, než mohl tušiti svět, okouzlený bezpočtem květů na tomto hnojišti... Zdá se to cynismem z pera toho, kdo neprodělal hrůz koncentračního tábora, a přece nedokazují německé události, že by židovská cesta mezi národy byla nesprávná a že by židé mezi národy měli zahodit flintu do žita. Návrat židovstva k duchu prorockému, k svébytnému státnímu a národnímu životu na palestinské půdě, to jsou ideje hodné podpory, dnes více než jindy. Smysl Palestiny bude dnes, kdy se stane útočištěm několika set tisíců vyhnanců, potvrzen mocněji než kdykoliv v novodobých dějinách. A přece zůstane palestinská myšlenka platná jen pro ty, kdo jsou opravdu naplněni duchem národně židovským a kdo se také do Palestiny vystěhují. Nelze si představit trvalého národně židovského života u těch, kdož zůstávají v diaspore a u nichž se národně židovský obsah omezuje na přesvědčení bez obsahu národního života, bez práce na své zemi, bez dýchání svého vzduchu a konec konců i bez ryzího židovského obsahu duševního. Kulturně sionistické renaissance jsou zhora ztraceni ti, kdož vážně nepomýšlejí na návrat do Svaté země, kdo žijí ve skutečnosti nezměněným životem poloasimilace a mají své národní přesvědčení jen bezděčnou záminkou k lhostejnosti k osudům národů, mezi nimiž žijí.

Soudobý vývoj světa klade lidem tak bezprostřední a velké úkoly, že přes německé události nemá národně židovská myšlenka takové naléhavosti mravní, jakou měla v dobách Herzlových. Duch nacionalismu z liberalistické epochy ozařuje zjevně myšlenkový Herzlův svět. Zatím však stanula Evropa před otázkami universální mravní naléhavosti, jako jest přeměna hospodářského řádu, vytvoření společného kulturního svědomí světového, pacifikace světa atd. U srovnání s těmito úkoly jest problém židovského nacionalismu jen otázkou vedlejší. Nelze se klamati dočasnými vývojovými výkyvy světa k nacionalismu, fašismu a reakci; nové uspořádání světa rozumem je nutné, nemá-li zahynout civilisace. Zde však jest nad jiné třeba vytříbeného, starého židovského

ducha, tisíciletým vývojem zbaveného mnohého před-sudku, jímž jsou zatíženi národové mladší. Není jen mystickou věrou, tušíme-li právě nyní příchod světového ducha, na němž podle Nietzsche právě židé mají stěžejní tmelící a budující úkol, „proměňujících kalich utrpení v kalich vykoupení“. Omezení židovského úkolu na dílo palestinské chutná právě nyní trochu zradou na odvěké židovské universalnosti, jest útěskem od tisíciletého smyslu diasporu, jejíž smysl vykládat by bylo příliš mystické, jejíž oběť však pravděpodobně nemůže být beze smyslu. Bylo by zradou utéci právě nyní od židovského úkolu, spolubudujícího svět.

V srpnových dnech bude se v Praze konati mezinárodní sjezd sionistický. V zemi, jejíž vůdce i národ osvědčili k židům spravedlnost, hodnou kulturního státu. Úkolem sionistického sjezdu jest prospěti židovstvu a rovněž konati spravedlnost.

Jsmo daleci toho, abychom pěstovali se sionismem polemiky, v jakých si libují obě zdejší židovské strany. Doba jest příliš vážná na teoretické spory, měníci se obratem v hašteřivost. Přece však jest na místě říci představitelům národního židovstva, shromážděným z celého světa, že sionisticky orientované zdejší židovstvo neplnilo k národu, na jehož vzestupu spolupracoval jen mizivý díl zdejších židů, svou povinnost tak, jak ji plnilo židovstvo k národům jiným. Příliš značná část zdejších židů jest cizí životu národa, mezi nímž žije, nezná ho, a i dnes slouží kultuře, která deptá židy velmi hanlivě. K tomuto zjevu zaujímá zdejší sionismus stanovisko: neutrality.

Jsou situace, kdy neutralita jest bezprávím. Taková situace je dnes. Připomínáme sjezdu, že neutralita tato jest příliš často jen záminkou setrvávání na zvyklé lhostejnosti a pouhé oportunitě k osudům českého národa a na starém sloužení odpadkům civilisace německé.

Připomínáme sjezdu, že jest jeho povinností, odsoudit život sionistů, kteří jsou formálně národními židy, ve skutečnosti však žijí životem úpadkového německého liberalismu a jsou podporou německých institucí a německého kulturního života, který jim oplácí, jak vidíme.

Přejeme si, aby sjezd mluvil bez bázně a netěšil se nadějí, že opatrným stanoviskem k německým událostem něco v Německu zachrání. Necht mluví slovy nedvojsmyslnými.

Necht se vysloví jasně o tom, že údobí němčení sionistických židů, historicky pochopitelné, mělo být dávno již skončeno. Necht se vysloví jasně — v zájmu židovstva i pro spravedlnost.

dopisy

Generál o pacifistech

Vážený pane redaktore!

Jsem dlouholetým čtenářem jak „Lid. novin“ tak „Přítomnosti“, a sleduji se zájmem všechny Vaše články, týkající se armády a vojenství; jsem tedy úplně informován o Vašem pacifistickém smýšlení a o všech polemikách, které Vám z toho vzešly. Chtěl jsem již několikrát zasáhnouti do debaty a objasniti Vám názor nás vojáků z povolání, ale vždy jsem to odložil a raději mlčel. Vaše odpověď v „Přítomnosti“ č. 29 podpl. X. mne však nutí, abych Vám přece dopsal a pověděl upřímně svoje mínění.

Řeknu hned předem, že Vaše poslední přiznání — býti při-

praven k obranné válce — nás vojáky z povolání jistě uspokojilo a potěšilo, jak ostatně vidíte i z dopisu podpl. X. Ale zdá se, že mezi námi občany vojáky a Vámi — jak říkáte „civilisty“ levého smýšlení, jest opravdu jakási propast. Podle mého mínění ne však nepřeklenutelná. Je-li na jistém místě špatná akustika, tož poodejděme kousek dále stranou a snad se přece dovoláme a dorozumíme.

Pozorují, že převážná většina Vás občanů socialistů si myslí o každém generálovi, že jest rozeným militaristou a že jeho největší rozkoší jest tak zvané „řinčení šavlí“, aby tak dokumentoval svou nedočkavost a své horoucí přání po válce. (Podobně jako my vojáci snad mylně se domníváme o socialistech, že jsou defaitisté; ačkoliv jest třeba přesně rozlišovati mezi „pacifismem“ a „defaitismem“. Kdežto pacifista jest podle mého názoru pro čestný mír, jest defaitismus rozklad a hniloba.) To jest ovšem omyl! I my jsme občané státu a máme stejné starosti jako Vy. Neboť i my jsme otcové rodin a máme své rodiče, bratry a sestry a jiné příbuzné. Nevěřte tedy tomu, že my si přejeme války. Každý voják a důstojník, ať francouzský, anglický nebo československý, který prodělal světovou válku, zvláště v poli, Vám upřímně řekne: „Chraň nás Pánbůh před něčím podobným.“

Kdo si nepřeje války, tomu se všeobecně říká „pacifista“. I my vojáci z povolání chceme žít v míru a jsme tedy rovněž — ač to zní paradoxně — do jisté míry pacifisté. Naše povolání nám ovšem zabraňuje, abychom to veřejně hlásali a propagovali. Věřte však, že ve svém nitru jsme jistě pro mír. Ale my jsme zároveň pevně odhodláni — bude-li toho jednou třeba — bít se na život a na smrt. My se — jak řekl prezident Masaryk — nebojíme zemřít!

Sám přiznáváte, že chť mír neznamená ještě zamezit válku, neboť ji může vyvolati nepokojný soused z jakýchkoliv pohnutek, na tom nesejde. Logickým důsledkem toho pak jest, že musíme — jak uznáváte — býti připraveni k boji, nechceme-li se nechati odpravit jako dobytek na porážce (obrazně řečeno). V tom se tedy, myslím, úplně shodujeme.

Ale nerozumíme si v tom, co znamená býti připraven. Vy jste toho názoru, že my rozumíme jako odborníci jen technickým stránkám války a ne psychologii vojska. To ovšem není zcela správné. I my musíme sledovati mentalitu národa a vojáka obzvláště a musíme podrobně znáti jeho psychu, abychom ho mohli ve válce dobře vésti. A dovolte, abych upozornil, že technická příprava pro válku není v dnešní době nikterak jednoduchá a že ani nezaručuje sama o sobě úspěchu. Rovněž jako nestačí pouhé nadšení, když již válka je tu, pro jistou ideu, za kterou nutno bojovati.

Moderní boj jest velmi komplikovaný a má tolik složek, jež nutno ovládati, a jež vyžadují důkladného a dlouhotrvajícího výcviku jak prostého vojína, tak zejména poddůstojníků a důstojníků. A kdy se to má všechno státi? Jest vyloučeno čekati s tím, až vypukne válka. Všechno to lze zdolati jen v době před válkou, tedy v míru. Běda armádě, která by šla do války nepřipravena. Máme dosti odstrašujících příkladů z dějin.

Nepříteli se neubráníme pouhým nadšením, nýbrž dobrými zbraněmi, s kterými musíme ovšem uměti zacházeti. (Tak jako se neubráníte lupiči pouhým mravním rozhořčením nad jeho zločinností, nýbrž jen když na něho namíříte nabitou opakovací pistolí.)

Nerozumím nikterak, co míníte tím: „Varujte se poslat vojáky do boje (lépe řečeno války) bez zřejmé idey práva.“ Jako bychom my vojáci vypovídali válku! To jest věcí presidenta, vlády a parlamentu. Zde tedy jest jakási nedorozumění!

Rovněž musím oponovati Vašemu mínění: „že neznáme materiál, který nám bude svěřen, ten že znáte Vy, civilisté, lépe.“

Jak to? Vždyť našima rukama musí projít každý občan schopný vojenské služby — budoucí bojovník! To bychom byli špatní velitelé, kdybychom neznali jeho smýšlení. Právě naopak — až moc dobře známe ty naše hochy! A nejenom je, nýbrž i jejich maminky a tatínky, kteří se tak často k nám obracejí s různými přáními, jen aby ulehčili tu vojnu svému synkovi. A vidíte, pane redaktore, v tom to vězí.

Výchova našeho národa k brannosti jest nepostradatelnou a základní složkou veškeré obrany. My chceme mít statné vojáky a ne slabochy, protože dobře víme, že při sebelepší technické přípravě nelze očekávat vítězství, není-li v národě a ve vojsku duch odhodlanosti bít se mužně s každým nepřitelem. Každá polovičatost a měkkost jest zhoubnou.

A proto jest rovněž tak nezbytnou i příprava morální. A v té nás musí podporovati celý národ, hlavně rodiče a učitelé. To jest vštěpovati již dětem myšlenku, že bude-li toho zapotřebí, musí přinést na obranu státní samostatnosti a demokracie největší oběti — až do těch hrdel a statků. Že se nesmějí vyhýbatí branné povinnosti, že nesmějí pohlížeti na presenční službu vojenskou jako na nějaký trest, že každý schopný občan musí se podrobiti této přípravné zkoušce s chutí a radostí, aby byl schopen bojovati, až přijde doba.

Jisté jest, že pro vítězství ve válce jest nadšení nezbytné jako pevná vůle zvítěziti, a to nejen u vojáků, nýbrž u celého národa. Podnítiti toto nadšení není ovšem již věcí vojáků důstojníků. My budeme bojovati s takovou armádou, jakou nám národ dodá. Ale právem se domáháme, aby byla co nejlepší!

Ještě něco bych rád řekl. I obrannou válku lze vésti ofensivně. To jest věcí vrchního velitele, který odhadnuv všechny možnosti, se pro některý způsob rozhodne. A posud se vždy ukázalo, že útok jest nejlepší obranou. Musíme býti tudíž vyzbrojeni a vycvičeni i pro útok.

Sám, pane redaktore, dobře víte a poukazujete na to, jak se vychovává národ a mládež u našich sousedů a též v Itálii. Nedivte se tedy nám vojákům, že si stěžujeme na nepochopení u nás a že příčinu toho vidíme především v přemrštěném pacifismu, hraničícím již s defaitismem. Proti tomuto jako škodlivému zlu musíme se opřítí se vši rozhodností. A jsme velmi rádi, když nalezneme v řadách intelektuálů upřímné pomocníky.

A ještě něco k poslednímu odstavci Vašeho článku. Podle mého mínění jest nyní světová situace taková, že právě levice strany, jako ochránkyně demokracie, by měly mít největší zájem na dobré a dokonalé armádě! Neboť kdo nejlépe může demokracii obhájití v bouři těch různých „ismů“ od pohromy než ona? Vaše mínění jest v tom směru správné a jest třeba si přátí, aby bylo pochopeno u celé levice.

To jsem Vám chtěl, vážený pane redaktore, říci na vysvětlenou a přispěti takto k odstranění nedorozumění, které by snad vzniklo mezi námi, občany vojáky z povolání a Vámi, občany civilisty. V zájmu obrany státu a demokracie jest žádoucí, aby mezi námi nebylo rozdílu a abychom všichni byli stejného názoru a smýšlení, pokud se týká pěstování brannosti v našem národě.

S veškerou úctou

brigádní generál Y.

Ako je to s tým mojím čechoslovakizmom?

Veľavážený pán redaktor!

Z debát, ktoré vznikly o mojich článkoch, nedávno v „Přítomnosti“ uverejnených, vidím, že sa mi dobre nerozumie. Vidím, že vzniknul dojem, ako by som hlásal názory, aby Slováci prijali opäť češtinu za spisovný jazyk. Na toto nemôžem mlčať: musím jasne prehlásiť, že tento dojem je mylný.

Ačkoľvek dobre vidím výhody i logickú vývojovú oprávnenosť češtiny na Slovensku, nie som preca tak romantický, aby som si neuvedomil nemožnosť, ba škodlivosť snáh zaviesť češtinu čo spisovný a úradný jazyk medzi Slovákov. Tento svoj názor som už neraz publikoval, ale najmä v svojich knižných publikáciách som ho jasne definoval. Vysvetľujem si omyl, ktorý vzniknul v čitateľoch mojich článkov v „Přítomnosti“ tým, že som články písal česky. Preto práve som sa rozhodol tento príspevok napísať slovensky. Musím tu opakovať to, čo som napísal v predmluve svojej knižky: *Mladý Štefánik a mladé Slovensko*, že mi tato slovenská forma chce byť dôkazom toho, že ani zďaleka nechcem pôsobiť dojmom, ako by som písal česky z nejakej povznesenosti, z nejakého opovrhovania slovenčinou, ako na Slovensku myslia o Slovákov, ktorý sa opováži písať aj česky. — Možnože dojem, ako by som bol za zavedenie češtiny, spôsobilo i to, že som odôvodňoval nedostatok príčin k zavedeniu slovenčiny ako spisovného jazyka. Uvádza som, že Štúrov dôvod, ako by češtine ľud slovenský dosť nerozumel, nebol správny, lebo i dnes prostý náš človek číta bez akýchkoľvek ťažkostí české časopisy a knihy. Odsúdil som potom Štúrov výmysel slovenského nacionalizmu, slovenskej národnej samobytnosti. A konštatoval som škodlivosť celého rozkola. Nemôžem inak, lebo práve tak ako sa staviam za potrebu a za ideál národnej jednoty československej, práve tak nemôžem súhlasiť s tým, čo je proti tomuto ideálu a čo vlastne našu národnú jednotu bez dostatočných rozumových uvážení a domyslení roztrhalo. Ale že toto všetko robím, tým ešte nie je povedané, že chcem, aby sa zaviedla na Slovensku čeština. Tak tomu treba rozumieť aj u Hamaliera.

V svojej citovanej knižke som napísal:

„Je-li jisto, že se obě spisovné řeči vývojem v našem společném státě hodně k sobě přibližují, jedna na druhou působí, bylo by proti duchu Štefánikovu a proti zákonům vývoje, abychom tomu odporovali. Naopak, těšit bychom se měli, že se to děje a měli bychom, jako to kulturní národové činí v každé životní otázce, vývoj ten ještě podporovat, abychom co nejdříve došli k opravdové českoslovensštině.“

Čo je tu nejasného? A kto z toho môže súdiť, že usilujem o zavedenie češtiny? Myslím českoslovenčinu, nie češtinu ako spoločný jazyk. Dosiaľ nebolo toho Slováka, čo by bol za akési počeštenie Slovákov a nebudem ním nikdy ani ja. A odmietam tiež akékoľvek invektivy, že som sa počeštil. Nikdy, počujte, nepriatelia moji, počujte dobre: Nikdy! A viac mi už s tým nehuďte! Toho si od nás Slovákov nežiadajú ani rozumní Česi, ako my zase nebudem žiadať od nich, aby sa oni poslovenčili.

„Někteří Čechové zdají se i za našich dnů mnoho obliby jenom ve svém nářečí mít a nenávidějí a kacěrují všecku vzájemnost i se samými Slováky, žádající od nich, aby se počeštili; to však činí jenom ti, kdo sami sebe víc než národ milují...“

To po Kollárovi nemôžeme dnes už opakovat', dúfam, ani s tak veľkým dôrazom, ako to vyslovil on sám na adresu Čechov. Dnes sú si Česi dobre vedomí, že u nás literárna jednota môže byť raz uskutočnená len v českoslovenčine, o čo i Kollár usiloval.

S výrazom obzvláštnej úcty som

Váš Juraj Šujan.

Pravenec, 27. července 1933.

Půjčovna knih »MÍR« Praha II., Vladislavova 2
Palác Báňské a hutní
Nejnovější česká literatura, jakož i německá, anglická a francouzská